

Залучення української діаспори до відновлення та розвитку

**Звіт за результатами експертних обговорень,
організованих БДПЛ у період з 9 лютого по 3 липня 2023 року*.**

Варшава

9 січня 2024 року

* У цьому звіті узагальнено ідеї та рекомендації, висловлені під час експертного семінару, організованого БДПЛ 9-10 лютого 2023 року, та подальших консультацій, що відбулися 3 липня 2023 року, а також результати додаткового кабінетного дослідження. Висловлені погляди й думки не обов'язково відображають позицію БДПЛ.

Зміст

Зміст.....	2
Вступ.....	4
Резюме.....	6
Частина I. Загальна картина: діаспори в часи надзвичайних ситуацій, військових конфліктів і постконфліктного відновлення та розвитку	8
1. Що таке діаспора?	8
2. Чому діаспори важливі?.....	9
2.1 Грошові перекази.....	10
2.2 Благодійність та гуманітарне реагування	12
2.3 Людський капітал	13
2.4 Вплив на політику	14
3. Політика держав походження щодо своїх діаспор.....	15
4. Як розширити права і можливості діаспор? Винесені уроки.....	16
Частина II. Погляд зблизька на українську діаспору: роль, внесок і потенціал.....	20
5. Українська діаспора розпорошена по всьому світу, різноманітна і постійно розвивається	20
6. Мобілізація української діаспори після 24 лютого 2022 року	23
6.1 Очікується, що грошові перекази закордонних українців зростуть	23
6.2 Гуманітарна допомога та благодійність були першою відповіддю української діаспори.....	24
6.3 Внесок української діаспори у людський капітал є багатограним	27
6.4 Українська діаспора намагається здійснювати політичний вплив для посилення міжнародної солідарності.....	28
7. Політика України щодо діаспори та еміграції.....	31
8. Потенційна роль української діаспори у відновленні та майбутньому розвитку України	32
8.1 Урядова політика.....	32
8.2 Громадянське суспільство та міжнародна спільнота.....	33
8.3 Організації діаспори.....	35
9. Як створити сприятливе середовище для залучення української діаспори?.....	35
9.1 Визнання та картування внеску української діаспори	36
9.2 Спеціалізовані інституції з питань діаспори та політичного середовища	38
Висновки	41
Бібліографія	43
Додаток 1: Список учасників експертного семінару БДПЛ «Залучення української діаспори до відбудови та розвитку»	49

Додаток 2: Список учасників експертного семінару із залучення української діаспори до відбудови та розвитку, організованого БДПІЛ у співпраці з Ворицьким університетом, Велика Британія.....	51
---	----

Список вставок

Вставка 1: Зниження обсягів грошових переказів у Греції після фінансової кризи 2009 року ...	11
Вставка 2: Дії та координація діаспори в надзвичайних ситуаціях (DEMAC).....	13
Вставка 3: Гендерний вимір внесків діаспори	14
Вставка 4: Міжнародні структури, що підтримують залучення діаспори	17
Вставка 5: Типологія акторів діаспори: Посередники, місцеві, віддалені, замкнені	18
Вставка 6: Світовий Конгрес Українців: Парасолькова організація української діаспори	26
Вставка 7: Український дім у Варшаві: Допомога новоприбулим біженцям.....	27
Вставка 8: Глобальна Україна	28
Вставка 9: Промоція України.....	29
Вставка 10: Світова федерація українських жіночих організацій (представництво у Швейцарії)	29
Вставка 11: Проекти перехідного правосуддя в Польщі за участі української діаспори	30
Вставка 12: Приклади карування діаспори.....	37

Вступ

Держави-учасниці ОБСЄ визнали роль громадянського суспільства у забезпеченні прав людини загалом і людських прав мігрантів та їхніх сімей зокрема та рекомендували приймаючим країнам і країнам походження співпрацювати з метою сприяння реінтеграції мігрантів (Відень 1989, Стамбул 1999, Афіни 2009, Астана 2010).¹ Роль української діаспори, що є невід'ємною частиною громадянського суспільства в Україні та інших країнах, виявилася вирішальною в реагуванні на військовий напад Російської Федерації на Україну в лютому 2022 року. Вона полягала в мобілізації гуманітарної допомоги після вторгнення, організації підтримки біженців та налагодженні зв'язку з іншими громадськими, національними та міжнародними організаціями, які шукали партнерів для надання допомоги в Україні та біженцям. Можна очікувати, що діаспора відіграватиме суттєву роль і на повоєнному етапі відбудови та розвитку.

Цей звіт² відображає результати дводенного експертного семінару, організованого 9-10 лютого 2023 року Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДПІЛ). У ньому зібрано попередню інформацію про нинішнє залучення та внесок української діаспори й окреслено сфери для потенційного розвитку в майбутньому. Тут також розглянуто питання мобілізації української діаспори в ширшому контексті залучення діаспор у світі; представлено наявні дослідження, експертні висновки та рекомендації щодо загальної ролі діаспор у розвитку, з особливим наголосом на країнах, які пережили військові конфлікти та постконфліктні ситуації.

Семінар зібрав провідних експертів з діаспорної тематики, представників української влади, членів української діаспори, а також представників громадських об'єднань з України та з-за кордону, які працюють з діаспорою (див. список учасників у Додатку 1). Учасники обговорили кращі практики залучення діаспори (зокрема, у випадках мобілізації єврейської, ірландської, грецької, східноафриканської та південноазійської діаспор) та їхню актуальність у випадку мобілізації української діаспори після 24 лютого 2022 року. Під час зустрічі було обговорено діяльність українців у Чехії, Польщі, Швейцарії, Німеччині та США, а також співпрацю між діаспорами та міжнародними гуманітарними організаціями. Своїми поглядами на поточну діяльність діаспори поділилися представники української влади та країн призначення. А 3 липня 2023 року БДПІЛ, у співпраці з професоркою Марією Койною з Ворицького університету, провело додаткові консультації з представниками організацій української діаспори в Німеччині та Великій Британії для обговорення їхніх відгуків на перший проєкт цього звіту (див. список учасників у Додатку 2). Цей звіт містить висновки обох дискусій, доповнені результатами додаткового кабінетного дослідження.

Звіт має становити інтерес для широкого кола зацікавлених сторін, у тому числі для органів державної влади та громадянського суспільства в Україні, міжнародних організацій,

---

¹Третя зустріч ОБСЄ, «Підсумковий документ Віденської зустрічі 1986 року представників держав-учасниць Наради з безпеки та співробітництва в Європі, проведеної на основі положень Заключного акта Наради», Відень, 19 січня 1989 року, <<https://www.osce.org/files/f/documents/a/7/40881.pdf>>; Саміт глав держав та урядів ОБСЄ PCOEW389, «Стамбульський документ 1999 року», Стамбул, 19 листопада 1999 року, <<https://www.osce.org/files/f/documents/6/5/39569.pdf>>; Рада міністрів ОБСЄ MC17EW71, «Підсумковий документ сімнадцятого засідання Ради міністрів 1 та 2 грудня 2009 року», Афіни, 2 грудня 2009 року, <<https://www.osce.org/files/f/documents/b/5/67621.pdf>>; Зустріч ОБСЄ на вищому рівні SUM.DOC/1/10/Corr.1*, «Астанинська ювілейна декларація "На шляху до спільноти безпеки"», Астана, 3 грудня 2010 р., <<https://www.osce.org/files/f/documents/b/6/74985.pdf>>.

²Перший проєкт цього звіту підготувала зовнішня консультантка Марта Ярошевич під керівництвом радника БДПІЛ з питань міграції та свободи пересування на основі матеріалів експертного семінару, організованого БДПІЛ 9-10 лютого 2023 року, наданої БДПІЛ довідкової інформації, а також додаткових кабінетних досліджень. Професорка Марія Койнова з Ворицького університету допомогла визначити ключових експертів для першого експертного семінару та ініціювала консультації з організаціями української діаспори у Великій Британії та Німеччині, які вона провела спільно з БДПІЛ у Варшаві 3 липня 2023 року і які дали змогу отримати додаткові дані, що увійшли до цього звіту.

громадянського суспільства й органів влади в країнах, які приймають біженців з діаспорних громад, зокрема з української діаспори. Він містить укладені за результатами семінару та консультацій рекомендації щодо сприяння внеску та залученню діаспор із дотриманням демократичних принципів і прав людини.

Звіт складається з двох основних частин і висновків. У першій частині представлено загальну картину різноманітних способів, якими діаспори можуть докластися до відновлення та розвитку як під час конфліктів, так і по їх завершенню. На основі емпіричних даних проаналізовано найвагомійші види підтримки з боку діаспор, як-от економічні перекази, благодійна/гуманітарна допомога, людський капітал, вплив на політику/ставлення. У першій частині також наведено приклади успішних практик розширення прав і можливостей діаспор у різних контекстах. У другій частині проаналізовано унікальний випадок залучення української діаспори в часи війни, що триває в Україні. Тут розкрито, як Україна могла б скористатись уроками, винесеними з інших контекстів, і що можна зробити для створення сприятливого середовища та заохочення української діаспори брати участь у майбутніх процесах відновлення.

Резюме

Звіт підсумовує основні висновки, експертні думки та рекомендації, розроблені учасниками семінару:

- Належність до «діаспори» пов'язана зі спільним почуттям належності та власної ідентичності. Почуття колективного обов'язку перед країною походження є важливим елементом, який, однак, необхідно мобілізувати, а сила такої мобілізації залежатиме від умов і контексту, в яких діють діаспорні організації.
- Існує багато свідчень про численні вигоди від діаспор як для країн походження, так і для країн призначення. Діаспори створюють «людський зв'язок» між країнами призначення та країнами походження. Вони часто підтримують збереження національної та культурної ідентичності батьківщини за кордоном, у тому числі через освіту та популяризацію культури. Діаспори також можуть сприяти демократичній співпраці між державами і суспільствами та застосуванню людиноцентричного підходу до управління міграцією в міжнародному контексті.
- Широко задокументована роль діаспор як постачальників фінансових переказів. Діаспори можуть принести на батьківщину підприємницький дух і навички; вони є важливим джерелом інвестицій і благодійності. Вони також можуть відігравати важливу роль у просуванні демократії та гендерної рівності. Діаспори можуть бути посередниками між батьківщиною та міжнародними гравцями і підтримувати політичні вимоги своєї батьківщини за кордоном.
- Роль діаспор значно зростає в часи кризових або постконфліктних ситуацій. Завдяки розумінню місцевих реалій діаспори зазвичай надають своєчасну та гнучку гуманітарну допомогу. Вони здатні зробити важливий фінансовий внесок у постконфліктну відбудову таких секторів, як освіта, охорона здоров'я чи інша цивільна інфраструктура. Діаспори беруть активну участь у публічній дипломатії, організуючи демонстрації, виступаючи у ЗМІ, зустрічаючись з політиками та іншими зацікавленими сторонами, а також виступаючи лобістами на міжнародній арені. Важливою сферою залучення діаспор є їхня роль у просуванні та досягненні правосуддя перехідного періоду.
- Водночас, допомога діаспори своїй батьківщині під час кризи пов'язана з певними викликами. Діаспора, як правило, є гетерогенною спільнотою, що надає підтримку на добровільних засадах і може стикатися з проблемами координації діяльності та браком визнання з боку урядів і гуманітарних організацій. Внесок діаспори не завжди вітається суспільством на батьківщині. Деякі особи або сегменти в діаспорі також можуть мати радикальнішу позицію, ніж суспільство на батьківщині.
- Позитивний вплив допомоги залежатиме від сприятливого середовища для внесків діаспори як у країні походження, так і в країні призначення, а також у міжнародному контексті. Важливим аспектом розширення можливостей діаспор є надання їм статусу та належної поваги, наприклад, визнання їхньої ролі в гуманітарному реагуванні та надсиланні грошових переказів, їхньої активної участі у відновленні.
- Українська діаспора є різноманітною і складається з різних поколінь мігрантів, які залишили батьківщину з різних причин: безпекових, політичних, економічних, сімейних, через зміну кордонів та примусові депортації.
- Організації української діаспори, низку яких очолюють члени української громади за кордоном у другому чи третьому поколінні, активно сприяють збереженню та просуванню української національної та культурної ідентичності через освітню та культурну діяльність у країнах проживання.
- Ці зусилля сприяли формуванню спільного почуття належності та мобілізації діаспори на основі почуття колективного обов'язку перед Україною в критичні моменти її новітньої історії.

- У контексті війни в Україні роль української діаспори виявилася надважливою. Члени діаспори мобілізували гуманітарну допомогу, організували підтримку біженців та підтримували зв'язок з громадянським суспільством, національними й міжнародними організаціями, що шукали партнерів для надання допомоги населенню в Україні та біженцям.
- Основними сферами гуманітарного реагування організацій української діаспори стали охорона здоров'я, продовольча безпека, надання тимчасового притулку й освіта. У сусідніх з Україною державах важливим аспектом її діяльності була допомога вимушеним переселенцям. Проте комплексної оцінки масштабів гуманітарної підтримки та видів допомоги, наданої українською діаспорою, наразі не існує.
- Попри зрослу зацікавленість української влади у посиленні співпраці з діаспорою, політика щодо діаспори залишається недопрацьованою. Можна було б приділити більше уваги визнанню внеску діаспори та створенню плану її активного залучення до відновлення країни.
- Для забезпечення довготривалої та ефективної участі української діаспори потрібна підтримка як з боку українського уряду та суспільства, так і з боку країн призначення та міжнародних організацій. Надзвичайно важливим є визнання ролі, яку відіграє українська діаспора. Більш динамічне та систематичне картування діяльності та внеску діаспори було б корисним і для цілей визнання, і для кращої координації. Україна також могла б розглянути доцільність створення міністерства чи спеціалізованого агентства з питань діаспори, яке контролювало б контакти з діаспорними громадами та відповідало б за координацію політики щодо діаспори і зв'язок з іншими дотичними міністерствами. Важливим аспектом такої роботи має стати розбудова довіри між українською владою та суспільством і діаспорою, а також пом'якшення потенційної напруженості між тими, хто залишився в країні під час війни, і тими, хто виїхав або діяв з-за кордону. Іншим важливим питанням може стати посилення діалогу держави з діаспорою через українські дипломатичні представництва за кордоном.
- Серед інших підходів до створення сприятливого середовища для залучення української діаспори, згаданих експертами, варто зазначити розгляд питання подвійного громадянства, взаємного визнання соціальних прав, а також уникнення подвійного оподаткування українців, які живуть за кордоном.

Частина I. Загальна картина: діаспори в часи надзвичайних ситуацій, військових конфліктів і постконфліктного відновлення та розвитку

1. Що таке діаспора?

Діаспора – широковживаний термін, що має багато визначень. Проте всі сучасні теорії підкреслюють певну суб'єктивність терміну і пов'язують його з почуттям належності та власної ідентичності. Одне з класичних визначень описує діаспори як спільноти емігрантів, члени яких мають низку спільних характеристик, як-от належність до певної територіально розпорошеної громади, збереження «колективної пам'яті, бачення чи міфу про свою первісну батьківщину» та відчуття колективного обов'язку підтримувати батьківщину.³ Виникає запитання, чи повинна ця «специфічна спільнота» мати етнічний характер, оскільки діаспори можуть бути також релігійними чи постколоніальними. Інше запитання полягає в тому, як у глобалізованому світі багатогранних ідентичностей діаспори можуть прагнути зберегти свою ідентичність у нових і мінливих політичних і соціальних обставинах. Щоби зберегти свою діаспорну свідомість, діаспора повинна відповідати трьом умовам, а саме: 1) бути розпорошеною, чи то дисперсною; 2) мати орієнтацію на батьківщину; 3) намагатися зберегти окрему ідентичність, навіть якщо її члени мають інші ідентичності.⁴ Останні дослідження підкреслюють той факт, що діаспора не обов'язково повинна мати стабільне почуття колективного обов'язку перед країною походження і що ці зобов'язання щодо безпеки та процвітання батьківщини й населення, що з неї походить, можуть змінюватися з часом і в різних контекстах. Іншими словами, діаспорна свідомість потребує мобілізації, оскільки вона формується під впливом не стільки якихось внутрішніх особливостей тієї чи іншої діаспори, скільки умов і подій, що активізують цю діаспору.⁵

Формування діаспори не є автоматичним наслідком міграційних процесів; воно вимагає часу. І залежно від безпекового, політичного чи економічного контексту, діаспорні спільноти можуть проходити різні етапи та демонструвати різні рівні своєї залученості. Активність також залежить від часу і контексту, в якому з самого початку формувалася діаспорна громада. Крім того, члени діаспори зазвичай представляють різні покоління емігрантів з різними потребами щодо «батьківщини» та баченням її розвитку. Різні покоління можуть відрізнятися своїм розумінням минулого та пережитих історичних травм, а також поглядами на те, як ці питання слід вирішувати сьогодні.⁶ Ба більше, інтерес діаспори до батьківщини не обов'язково зменшується з плином часу.⁷

У науковій літературі розрізняють різні типології діаспор,⁸ проте для цілей цього звіту ключовим є аспект самоідентифікації членів діаспори. Тож нетрадиційні члени діаспори, як-от циркулярні мігранти або люди, що переїхали за кордон лише на короткий період часу і не розвинули міцних зв'язків у приймаючій країні, також можуть ідентифікувати себе як члени діаспори.⁹ Українська діаспора за кордоном складається з різних поколінь мігрантів, які залишили батьківщину з різних причин: безпекових, політичних, економічних, сімейних, через

³William Safran, 'Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return' [Діаспори в сучасних суспільствах: міфи про батьківщину та повернення], *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* 1, no. 1 (March 1991): 83–99, <https://doi.org/10.3138/diaspora.1.1.83>.

⁴Rogers Brubaker, 'The "Diaspora" Diaspora' ["Діаспора" діаспори], *Ethnic and Racial Studies* 28, no. 1 (January 2005): 1–19, <https://doi.org/10.1080/0141987042000289997>.

⁵Robin Cohen, *Global Diasporas: An Introduction* [Глобальні діаспори: вступ], 3rd ed. (London: Routledge, 2022), <https://doi.org/10.4324/9781003256526>.

⁶Оттон Анастасакіс, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

⁷Камілла Орхуела, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

⁸Robin Cohen, 'Diasporas and the Nation-State: From Victims to Challengers' [Діаспори та національна держава: від жертв до конкурентів], *International Affairs* 72, no. 3 (July 1996): 507–20, <https://doi.org/10.2307/2625554>.

⁹Орхуела, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

зміну кордонів та примусову депортацію. Тоді як деякі групи українців, що живуть за кордоном, вважають за краще говорити про себе як про трудових мігрантів або політичних емігрантів, це не означає, що ті, хто живе за кордоном, не можуть в різний час ставати більш або менш активними.¹⁰ Тому межі діаспори мисляться як гнучкі, інклюзивні та засновані на почутті належності.

2. Чому діаспори важливі?

Існує чимало свідчень того, що діаспори приносять значну користь місцям свого походження. Вони традиційно розглядаються як охоронці національної та культурної ідентичності батьківщини за кордоном, що підтримується через освітню та культурну діяльність. Їхня роль зазвичай зростає у часи кризи або військового конфлікту. В ці моменти діаспора часто надає своєчасну і гнучку гуманітарну допомогу, в тому числі там, куди не наважуються діставатися професійні гуманітарні організації.¹¹ Саме завдяки залученню діаспори деякі країни стають стійкішими до криз і дістають якісну підтримку, що пом'якшує спричинені кризою потрясіння.¹² Доволі добре досліджена роль діаспор як постачальників ресурсів (фінансових, а також соціальних, культурних і політичних).¹³ Діаспори часто приносять на батьківщину підприємницький дух і навички. Вони також можуть відігравати помітну роль у просуванні демократії в країнах свого походження, наприклад, зміцнюючи громадянське суспільство, підтримуючи демократичні політичні кампанії або критикуючи недемократичну поведінку. Через обстоювання права на участь у виборах у країні походження, діаспори можуть сприяти більш інклюзивним і демократичним виборчим реформам.¹⁴ Діаспори можуть також ставати посередниками між батьківщиною та міжнародними суб'єктами і підтримувати політичні вимоги своєї батьківщини за кордоном.¹⁵ Діаспори наводять містки між приймаючим суспільством і суспільством у країні походження, зміцнюючи взаємну довіру на користь обох суспільств. Нарешті, дуже важливою, але недостатньо дослідженою є участь діаспор у так званому «правосудді перехідного періоду», меморіалізації та примиренні після масштабного насильства.¹⁶

---

¹⁰Ірина Лапшина, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

¹¹ Андерс Кнудсен, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

¹²Rabat Process: Euro-African Dialogue on Migration and Development, 'Collection of Diaspora Engagement Practices' [Збірка практик залучення діаспори], November 2020, <https://www.rabat-process.org/en/activities/publications/publication-collection-diaspora-engagement-practices>.

¹³Jennifer M. Brinkerhoff, 'Diasporas, Skills Transfer, and Remittances: Evolving Perceptions and Potential', *Converting Migration Drains into Gains: Harnessing the Resources of Overseas Professionals* ["Діаспори, передача навичок та грошові перекази: еволюція сприйняття та потенціалу" та "Перетворення міграційних втрат на здобутки: використання ресурсів закордонних фахівців"] (Manila: Asian Development Bank, 2006).

¹⁴Maria Koinova, 'Diasporas and Democratization in the Post-Communist World' [Діаспори і демократизація в посткомуністичному світі], *Communist and Post-Communist Studies* 42, no. 1 (1 March 2009): 41–64, <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2009.02.001>.

¹⁵Maria Koinova, *Diaspora Entrepreneurs and Contested States* [Підприємці з діаспори та держави у стані конфлікту] (Oxford, New York: Oxford University Press, 2021).

¹⁶Camilla Orjuela, 'Mobilising Diasporas for Justice. Opportunity Structures and the Presenting of a Violent Past' [Мобілізація діаспор задля справедливості. Структури можливостей та відчуття присутності насильницького минулого], *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44, no. 8 (11 June 2018): 1357–73, <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1354163>. та Maria Koinova and Dženeta Karabegović, 'Causal Mechanisms in Diaspora Mobilizations for Transitional Justice' [Каузальні механізми в мобілізації діаспори для правосуддя перехідного періоду], *Ethnic and Racial Studies* 42, no. 11 (18 August 2019): 1809–29, <https://doi.org/10.1080/01419870.2019.1624802>.

У цьому звіті розглянуто чотири категорії залучення діаспори, запропоновані Дж.Брінкергофф,¹⁷ оскільки вони видаються особливо підходящими для аналізу кризових і постконфліктних ситуацій:

- Грошові перекази,
- Благодійність і гуманітарна допомога,
- Людський капітал,
- Вплив на політику.

2.1 Грошові перекази

Діаспори є важливим джерелом грошових переказів (міжособистісних фінансових трансфертів) та інвестицій, що допомагають подолати бідність, економічну нерівність і безробіття.¹⁸ Ці грошові перекази часто підвищують довіру до діаспори з боку урядів і розширюють її можливості у відносинах з державними структурами. Однак, якщо держава та інші зацікавлені сторони зосереджуються лише на грошових переказах у своїх стосунках із діаспорою, то представники останньої можуть поступово відчутти, що країна походження сприймає їх лише як «відправників грошей» або «дійних корів».¹⁹

У 2000 році глобальний обсяг грошових переказів до країн-реципієнтів оцінювався в 125 мільярдів доларів США. У 2019 році ця цифра зросла на 470% до 719 мільярдів доларів.²⁰ У багатьох країнах з низьким і середнім рівнем доходів обсяг грошових переказів перевищує розміри офіційної допомоги на цілі розвитку та прямих іноземних інвестицій.²¹ Ба більше, масштаби всіх міжнародних грошових переказів на практиці, ймовірно, є значно більшими, оскільки багато переказів здійснюються поза офіційними каналами переказу коштів. За деякими оцінками, загальна сума глобальних грошових переказів може бути «щонайменше на 50% більшою, ніж обсяг зареєстрованих потоків».²² Іноді політики недооцінюють важливість грошових переказів, особливо у порівнянні з інвестиціями, оскільки схильні вважати, що перекази витрачаються на споживання, а не на розвиток. Однак грошові перекази часто використовуються для здобуття освіти чи для роботи «родинних підприємств», особливо в сільській місцевості. Вони також збільшують національний дохід і можуть впливати на загальну макроекономічну стабільність країни-реципієнта.²³ До того ж, ризик зловживань або

---

¹⁷Jennifer M. Brinkerhoff, 'Diasporas and Conflict Societies: Conflict Entrepreneurs, Competing Interests or Contributors to Stability and Development?' [Діаспори та суспільства у стані конфлікту: збагачення на конфлікті, конкуруючі інтереси чи чинники стабільності та розвитку], *Conflict, Security & Development* 11, no. 02 (May 2011): 115–43, <https://doi.org/10.1080/14678802.2011.572453>.

¹⁸Stephen Gelb et al., 'Diaspora Finance for Development: From Remittances to Investment' [Фінансування діаспори задля розвитку: від грошових переказів до інвестицій], JRC technical report, 15 June 2021, <https://doi.org/10.2760/034446>.

¹⁹International Organization for Migration, 'Diasporas and Development: Bridging Societies and States' [Діаспори та розвиток: наведення мостів між суспільствами та державами] (Geneva: International Organization for Migration, 2013), https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/migrated_files/What-We-Do/idm/workshops/IDM-2013-Diaspora-Ministerial-Conference/DMC_Final_Conference_Report.pdf.

²⁰European Commission. Joint Research Centre., *Diaspora Finance for Development: From Remittances to Investment [Фінансування діаспори задля розвитку: від переказів до інвестицій]*. (LU: Publications Office, 2021), <https://data.europa.eu/doi/10.2760/034446>.

²¹ Там само.

²²Ratha Dillip, 'What Are Remittances? Finance and Development' [Що таке грошові перекази? Фінанси та розвиток] (International Monetary Fund, 2017), <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/pdf/ratha-remittances.pdf>.

²³European Commission. Joint Research Centre., *Diaspora Finance for Development [Фінансування діаспори задля розвитку]*.

корупції тут менший, ніж у випадку з гуманітарною допомогою.²⁴ Звісно, кваліфіковані мігранти можуть надіслати більше грошей, ніж некваліфіковані, проте чимало залежить від культурних факторів, а також від покоління чи статі мігрантів.²⁵ Наприклад, дані на глобальному рівні свідчать про те, що жінки-мігранти надсилають приблизно таку ж суму грошових переказів, що і чоловіки. Оскільки жінки зазвичай заробляють менше, ніж чоловіки-мігранти, то це означає, що вони надсилають більшу частку свого доходу. Жінки-мігранти також зазвичай надсилають гроші регулярніше та впродовж тривалішого часу.²⁶

Грошові перекази є відносно стійкими до економічних криз або військових конфліктів. У 2020 році, під час суворих обмежень мобільності, спричинених пандемією COVID-19, глобальний рівень грошових переказів знизився лише на 2,4% до близько 702 мільярдів доларів США, попри пов'язану з пандемією економічну кризу.²⁷ Під час і після військових конфліктів грошові перекази від діаспори можуть допомогти окремим особам і сім'ям вижити та відбудуватися.²⁸ Неможливо переоцінити їхню роль у зменшенні бідності. У довгостроковій перспективі вони є важливим фінансовим інструментом постконфліктного відновлення, особливо на місцевому рівні та в таких галузях, як освіта, охорона здоров'я чи інша цивільна інфраструктура, що мають вирішальне значення для місцевих громад. Грошові перекази можуть бути цінним ресурсом для запобігання подальшому переміщенню, оскільки вони допомагають внутрішньо переміщеним особам виживати в місцях їхнього тимчасового перебування.²⁹ Проте урядам і гуманітарним організаціям, особливо на постраждалих від конфлікту територіях, може бути складно спрямувати грошові перекази на системний розвиток, оскільки грошові перекази часто створюють неформальну фінансову інфраструктуру.³⁰

Вставка 1: Зниження обсягів грошових переказів у Греції після фінансової кризи 2009 року

Грошові перекази загалом є стійкими до економічних криз чи конфліктів, проте готовність діаспори надсилати гроші додому може зменшуватися, особливо в часи зтяжної кризи або коли інститути батьківщини не сприймаються як варті довіри. Результати опитування грецької діаспори у Великій Британії, проведеного Центром досліджень Південно-Східної Європи при Центрі європейських студій Оксфордського університету у 2020 році, показали, що існує різниця між сильною емоційною прив'язаністю до батьківщини та порівняно слабшою моральною

²⁴ Марія Койнова, "Експертний семінар БДППЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

²⁵ Анастасакіс, "Експертний семінар БДППЛ, 9-10 лютого".

²⁶International Organization for Migration, 'Gender, Migration and Remittances' [Гендер, міграція та грошові перекази], factsheet, 23 June 2015, <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/about-iom/Gender-migration-remittances-infosheet.pdf>.

²⁷Ratha Dillip, 'What Are Remittances? Finance and Development' [Що таке грошові перекази? Фінанси та розвиток].

²⁸van Hear Nicolas, 'Refugee Diasporas, Remittances, Development and Conflict' [Діаспори біженців, грошові перекази, розвиток і конфлікт], Migration Information Source (Migration Policy Institute, 1 June 2003), <https://www.migrationpolicy.org/article/refugee-diasporas-remittances-development-and-conflict>.

²⁹The Frederick S. Pardee Center for the Study of the Longer-Range Future, 'Remittance Flows to Post-Conflict States: Perspectives on Human Security and Development' [Потоки грошових переказів до постконфліктних держав: перспективи людської безпеки та розвитку] (Boston University, 2013), https://www.bu.edu/africa/files/2018/11/Pardee_CenterRemittanceFlows_Pr4-1.pdf.

³⁰Maria Koinova and Gerasimos Tsourapas, 'How Do Countries of Origin Engage Migrants and Diasporas? Multiple Actors and Comparative Perspectives' [Як країни походження залучають мігрантів та діаспори? Численні гравці та порівняні позиції], *International Political Science Review* 39, no. 3 (June 2018): 311–21, <https://doi.org/10.1177/0192512118755843>.

відповідальністю перед нею. Так, у період з 2009 по 2012 роки еміграційні потоки з Греції зросли втричі, з приблизно 40 тисяч до понад 120 тисяч осіб, однак грошові перекази скоротилися. Фор (2017) стверджує, що одним із головних чинників, які вплинули на це скорочення, був брак довіри до інституційної та політичної системи країни походження і зниження довіри до її інституцій.³¹

2.2 Благодійність та гуманітарне реагування

Діаспори надають благодійну допомогу своїм батьківщинам, надсилаючи кошти діаспорним організаціям або у більш неформальний спосіб.³² Зі зростанням кількості мігрантів у всьому світі та багатства, яке вони накопичують, на глобальному рівні активізується філантропічна діяльність діаспор, часто у формі благодійних переказів онлайн.³³ Філантропія також може набувати форми волонтерської роботи та пожертв у натуральній формі. Завдяки волонтерській діяльності зобов'язання діаспори перед батьківщиною можуть ставати більш довгостроковими і стійкими.³⁴

Благодійна діяльність діаспори зазвичай є частиною більш комплексного гуманітарного реагування під час збройних конфліктів або інших надзвичайних ситуацій. Діаспори мають багато переваг, коли йдеться про надання гуманітарної допомоги. По-перше, вони діють швидко і гнучко; часто вони першими б'ють на сполох у разі виникнення кризи.³⁵ По-друге, беручи участь у врегулюванні кризових ситуацій, діаспори виявляють сильну місцеву прив'язаність та визнають критично важливу роль місцевий суб'єктів. По-третє, підтримка з боку діаспор зазвичай є довгостроковою. Вони надають підтримку на різних етапах кризи і можуть плавно змінювати способи залучення. Водночас, роль діаспор як нетрадиційних гравців у наданні гуманітарної допомоги створює певні проблеми, пов'язані з неоднорідністю мотивацій, способів діяльності та політичних цілей діаспор. Загалом, діаспорні організації часто діють на добровільних засадах і не завжди дотримуються чітких правил координації. Це може стати проблемою під час співпраці з професійними гуманітарними організаціями. Зокрема, вони зазвичай не дотримуються принципу спеціалізації гуманітарних структур у різних сферах реагування на кризові ситуації і часто змішують гуманітарну допомогу з іншими формами громадської активності, наприклад, політичним лобюванням або збором коштів на потреби армії.³⁶

³¹Aymeric Faure, 'New Greek Migrants Remitting Behaviour: Exploring the Factors in the Rapid Decline of Remittances Inflows in Greece' [Нова поведінка грецьких мігрантів щодо грошових переказів: дослідження факторів швидкого зменшення притоку грошових переказів у Грецію], The Greek Diaspora Project, SEESOX Diaspora Briefs, September 2017, <http://seesoxdiaspora.org/publications/briefs/new-greek-migrants-remitting-behaviour-exploring-the-factors-in-the-rapid-decline-of-remittances-inflows-in-greece>.

³²Jennifer M. Brinkerhoff, 'Creating an Enabling Environment for Diasporas' Participation in Homeland Development: Enabling Diaspora Contributions' [Створення сприятливого середовища для участі діаспор у розвитку батьківщини: забезпечення внеску діаспор], *International Migration* 50, no. 1 (February 2012): 75–95, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2009.00542.x>.

³³Johnson Paula Doherty, 'Diaspora Philanthropy: Influences, Initiatives, and Issues', The Philanthropic Initiative, Inc. and The Global Equity Initiative (Harvard University, 1 May 2007), <https://www.cbd.int/financial/charity/usa-diasporaphilanthropy.pdf>.

³⁴Дженніфер М. Брінкергофф, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

³⁵'Diaspora Emergency Response to the Ukraine Crisis' [Екстрене реагування діаспори на кризу в Україні], Diaspora Emergency Action & Coordination, 23 December 2022, <https://www.demac.org/response/ukraine>.

³⁶European Union Diaspora Facility (EUDiF), 'Diaspora Engagement Mapping Ukraine' [Картування залучення діаспори в Україні] (International Centre for Migration Policy Development (ICMPD), March 2020), https://diasporaforddevelopment.eu/wp-content/uploads/2021/10/CF_Ukraine-v.7.pdf.

Вставка 2: Дії та координація діаспори в надзвичайних ситуаціях (DEMAC)

Висвітлення та підтримка ролі, яку можуть відігравати діаспорні громади як суб'єкти громадянського суспільства, є центральним елементом підходу під назвою «Дії та координація діаспори в надзвичайних ситуаціях» (Diaspora Emergency Action & Coordination (DEMAC)).³⁷ Ця глобальна ініціатива, започаткована Данською радою у справах біженців (DRC),³⁸ має на меті об'єднати в кризові періоди організації діаспори, місцеві громадські об'єднання та інституціоналізовані гуманітарні структури. DEMAC прагне підвищити рівень залученості та помітності організацій діаспори в гуманітарній системі. Вона також спрямована на краще розуміння ролі діаспор як гуманітарних гравців.

За даними DEMAC, організації афганської діаспори активно підтримували свою громаду і продовжили це робити після приходу до влади талібів у серпні 2021 року. Організації діаспори поширили свою діяльність на всі провінції, охоплюючи групи меншин, етнічні групи, внутрішньо переміщених осіб та інші вразливі групи навіть у фізично віддалених сільських громадах. Окрім гуманітарної допомоги, спрямованої на забезпечення людей продовольством, вони також надають підтримку в таких сферах, як послуги для жінок, охорона здоров'я, розселення й інтеграція біженців, неформальне навчання грамотності та формальна освіта, а також психосоціальна допомога.

2.3 Людський капітал

Внесок через людський капітал – це те, що нерідко називають соціальними переказами або внеском у розвиток батьківщини у вигляді ідей, навичок, знань і досвіду. Передача знань або навичок і вмінь може поєднуватися з інвестиціями. Таке часто відбувається, коли мігранти повертаються на батьківщину з новими навичками та інвестують їх у певні сектори, де може бракувати місцевих фахівців чи експертних знань.³⁹ Людський капітал також може бути мобілізований віртуально, наприклад, шляхом організації дистанційного наставництва чи навчальних програм для місцевих фахівців. Цей вид підтримки був особливо популярним під час пандемії COVID-19. Члени діаспори часто об'єднуються в професійні мережі або молодіжні організації. Такий вид мобілізації також може сприяти встановленню міжнародних ділових контактів.

Не менш важливими, але складнішими для вимірювання є абстрактніші форми внеску в людський капітал, наприклад, підвищення культурної та громадянської свідомості. Члени діаспори можуть також популяризувати певні типи поведінки, наприклад, заохочувати повернення на батьківщину або просувати певні гендерні норми. Втім, такі нові навички, способи роботи та соціальні установки не завжди вітаються приймаючим суспільством, яке може вважати їх чужими, імпортованими та загалом не підходящими для місцевого контексту.⁴⁰

³⁷ 'About Us' [Про нас], Danish Refugee Council, 6 January 2023, <https://pro.drc.ngo/about-us/>.

³⁸ Там само.

³⁹ Brinkerhoff, 'Creating an Enabling Environment for Diasporas' Participation in Homeland Development' [Створення сприятливого середовища для участі діаспор у розвитку батьківщини].

⁴⁰ Орхуела, "Експертний семінар БДПДЛ, 9-10 лютого".

Вставка 3: Гендерний вимір залучення діаспори

Види залучення з боку діаспори можуть залежати від статі її членів. Взаємозв'язок між гендером, внеском діаспори та розвитком є складним і потребує подальшого вивчення. Наприклад, тематичне дослідження вірменських жінок у Нідерландах показало, що жінки шукають альтернативні, колективні способи надсилання грошових переказів додому; вони більш відкриті до співпраці з місцевими ГО. Крім того, навіть якщо жінки не є активними представницями діаспори у звичайні часи, вони більш схильні мобілізуватись і підтримувати свою батьківщину під час кризи.⁴¹ В іншому дослідженні інвестицій діаспори у Великій Британії наведено документальні свідчення того, що жінки-мігранти часто діють як активні інвестори, як неформальні «соціальні агенти» або «соціальні кредитори», відіграючи тим самим значну роль у розвитку місцевих громад.⁴²

2.4 Вплив на політику

Внесок діаспор, пов'язаний із політичною мобілізацією, державотворчою діяльністю або сприянням міжнародному правосуддю, зазвичай вважається найважливішою сферою їхньої роботи. Однак їхня участь у цих сферах є вкрай диверсифікованою і часто піддається критиці з боку інших суб'єктів. Масштаби, динаміка та методи діяльності діаспор значною мірою залежать від політичних умов як у країні призначення, так і в країні походження. Загалом же, політична діяльність діаспор, як правило, вітається в демократичних суспільствах і придушується в авторитарних.⁴³ Чимало діаспор беруть активну участь у публічній дипломатії в країні призначення, організовуючи акції протесту, виступаючи в ЗМІ, зустрічаючись з політиками та іншими зацікавленими сторонами, а також обстоюючи свої інтереси на міжнародних форумах.⁴⁴

Цілі діаспор у стосунках із батьківщиною можуть бути різними, залежно від того, чи виступають вони проти політичної влади на батьківщині, чи ні.⁴⁵ Там, де вони підтримують національний уряд, діаспори можуть виступати в ролі посередників між країною призначення та країною походження. Наприклад, ірландська діаспора в США виявилася критично важливим партнером у досягненні угоди про автономію Північної Ірландії.⁴⁶

⁴¹Nare Galstyan and Maurizio Ambrosini, 'Diasporas and Collective Remittances: From State-Driven to Unofficial Forms of Diaspora Engagement' [Діаспори та колективні грошові перекази: від державних до неофіційних форм залучення діаспори], *International Migration Review*, 15 June 2022, 019791832211035, <https://doi.org/10.1177/01979183221103572>.

⁴²Roda Madziva, Juliana Siwale, and Juliet Thondhlana, 'Exploring Gender and Diaspora Investment Among Diaspora Women in the UK' [Дослідження гендерних аспектів та інвестицій серед жінок діаспори у Великій Британії], in *African Diaspora Direct Investment*, ed. Dieu Hack-Polay and Juliana Siwale (Cham: Springer International Publishing, 2018), 211–37, https://doi.org/10.1007/978-3-319-72047-0_10.

⁴³Brinkerhoff, 'Creating an Enabling Environment for Diasporas' Participation in Homeland Development' [Створення сприятливого середовища для участі діаспор у розвитку батьківщини].

⁴⁴Elaine L. E. Ho and Fiona McConnell, 'Conceptualizing "Diaspora Diplomacy": Territory and Populations Betwixt the Domestic and Foreign' [Концептуалізація "дипломатії діаспори": територія та населення між своїм і закордонним], *Progress in Human Geography* 43, no. 2 (April 2019): 235–55, <https://doi.org/10.1177/0309132517740217>.

⁴⁵Nina Glick Schiller, 'Long-Distance Nationalism' [Націоналізм на великій відстані], in *Encyclopedia of Diasporas*, ed. Melvin Ember, Carol R. Ember, and Ian Skoggard (Boston, MA: Springer US, 2005), 570–80, https://doi.org/10.1007/978-0-387-29904-4_59.

⁴⁶Feargal Cochrane, Bahar Baser, and Ashok Swain, 'Home Thoughts from Abroad: Diasporas and Peace-Building in Northern Ireland and Sri Lanka' [Думки з-за кордону: діаспори і миротворчість у Північній Ірландії та на Шрі-Ланці], *Studies in Conflict & Terrorism* 32, no. 8 (13 August 2009): 681–704, <https://doi.org/10.1080/10576100903040716>.

Важливою, але маловивченою сферою залучення діаспор є їхня роль у просуванні та досягненні правосуддя перехідного періоду. Діаспори часто беруть участь у роботі комісій з встановлення істини (наприклад, у Ліберії, Гаїті, Сьєрра-Леоне чи Камбоджі),⁴⁷ сприяють заходам із меморіалізації та виступають за визнання актів геноциду (наприклад, у випадках визнання геноциду вірменського, боснійського чи єврейського народів).⁴⁸

3. Політика держав походження щодо своїх діаспор

Останнім часом країни походження почали приділяти більше уваги встановленню та інституційному оформленню контактів зі своїми діаспорами, хоча деякі з них робили це і раніше. Так, бажання підтримувати контакти з діаспорами було одним із чинників, що зумовили розвиток консульської служби та торгових представництв. Загалом можна виокремити два типи мотивації на державному рівні щодо підтримки та розвитку політики стосовно діаспор: 1) утилітарна мотивація, зосереджена на матеріальній вигоді, яку держава може отримати від взаємодії з діаспорою, та 2) мотивація, заснована на ідентичності, коли держава намагається підтримувати відносини з діаспорою з метою просування мови, культури та національних ідей за кордоном.⁴⁹ Зазвичай країни поєднують ці типи мотивації або застосовують їх по-різному до різних категорій емігрантів. Наприклад, дослідження політики щодо діаспори й емігрантів Єгипту показало, що та країна, розвиваючи інституціоналізовані зв'язки з мігрантами в Європі, Північній Америці й Австралії, водночас, з геополітичних міркувань, залишила поза увагою державну політику щодо єгиптян, які живуть в арабському світі.⁵⁰

Щодо заходів, спрямованих на стимулювання грошових переказів та інвестицій, то держави можуть полегшити перекази грошових коштів шляхом створення спеціальних банківських каналів для усунення високих операційних затрат або шляхом заохочення мігрантів до участі в інвестиційних схемах чи механізмах спільного інвестування. Держави походження також можуть розробляти активну політику повернення, що передбачає пільги для мігрантів, які повертаються, наприклад, звільнення їхнього особистого майна від податків на імпорт, полегшення визнання отриманих за кордоном кваліфікацій або програми працевлаштування.⁵¹

Вимір політики щодо діаспори, заснований на ідентичності, охоплює підтримку в організації культурних заходів та відзначенні важливих історичних дат, організацію поїздок на батьківщину для членів діаспори або фінансування мовних курсів.

---

⁴⁷L. A. Young and R. Park, 'Engaging Diasporas in Truth Commissions: Lessons from the Liberia Truth and Reconciliation Commission Diaspora Project' [Залучення діаспор до роботи комісій зі встановлення істини: уроки діаспорного проекту щодо Комісії з питань правди і примирення в Ліберії], *International Journal of Transitional Justice* 3, no. 3 (1 November 2009): 341–61, <https://doi.org/10.1093/ijtj/ijp021>.

⁴⁸Maria Koinova and Dženeta Karabegović, 'Diasporas and Transitional Justice: Transnational Activism from Local to Global Levels of Engagement' [Діаспори та правосуддя перехідного періоду: транснаціональний активізм від локального до глобального залучення], *Global Networks* 17, no. 2 (April 2017): 212–33, <https://doi.org/10.1111/glob.12128>.

⁴⁹Koinova and Tsourapas, 'How Do Countries of Origin Engage Migrants and Diasporas? [Як країни походження залучають мігрантів та діаспори?]

⁵⁰Gerasimos Tsourapas, 'Why Do States Develop Multi-Tier Emigrant Policies? Evidence from Egypt' [Чому держави розробляють багаторівневу політику щодо емігрантів? Приклад Єгипту], *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41, no. 13 (10 November 2015): 2192–2214, <https://doi.org/10.1080/1369183X.2015.1049940>.

⁵¹Lucy Pedroza and Pau Palop-García, '¿Retorno o Remesas? Políticas Económicas de Los Estados de Latinoamérica y El Caribe Hacia Su Diáspora' [Повернення чи грошові перекази? Економічна політика держав Латинської Америки та Карибського басейну щодо діаспор], *Apuntes: Revista de Ciencias Sociales* 46, no. 84 (2019): 159–84, <https://doi.org/10.21678/apuntes.84.1017>.

Так звана політика щодо співвітчизників є специфічною формою політики щодо діаспори, характерною для регіону Центральної та Східної Європи, який пережив значні зміни міжнародних кордонів та масові примусові виселення. Держави походження запроваджують спеціальні програми для цієї категорії діаспор на знак визнання своєї моральної відповідальності за історичну несправедливість, з якою зіткнулося переміщене населення.⁵²

Нарешті, на міжнародному рівні зростає усвідомлення того, що залучення діаспори та розширення її прав і можливостей може принести позитивні результати в демократичних та економічних перетвореннях країн походження.

4. Як розширити права і можливості діаспор? Винесені уроки

У часи кризи діаспори здатні швидко й ефективно мобілізуватися, оскільки вони зазвичай мають потужну мотивацію докладатися до розвитку батьківщини, підтримувати незалежність своєї країни, боротися за демократичний лад і зберігати свою культурну та мовну спадщину. Позитивний вплив такої допомоги залежатиме від сприятливого середовища для залучення діаспори як у країні походження, так і в країні призначення, а також у ширшому міжнародному контексті. Чи сприяє регуляторне середовище реалізації економічних можливостей діаспори? Чи мають члени діаспори доступ до владних повноважень? Чи мають вони доступ до суб'єктів ухвалення рішень і чи можуть на них впливати?⁵³ Чи мають вони можливість отримувати потрібну інформацію? Чи сприймається їхня діяльність як легітимна?⁵⁴ У підсумку, для ефективного функціонування діаспорам необхідне дружнє та сприятливе структурне середовище. Його можуть забезпечити спеціальні державні установи, відповідальні за контакти з діаспорою, а також запровадження особливих економічних стимулів. До організацій діаспори слід ставитися як до партнерів, надаючи їм доступ до інформації та можливість впливати на те, як використовується їхня допомога. У країнах призначення доступ до ресурсів та інформації також підвищить імовірність активнішого та більш значущого залучення діаспори. Нарешті, на міжнародному рівні зростає розуміння того, що участь діаспори та розширення її прав і можливостей може принести позитивні результати в демократичних і економічних перетвореннях країн походження.

---

⁵²Andreea Udrea, David Smith, and Karl Cordell, 'Karta Polaka, Poland and Its Co-Ethnics Abroad' [*Карта поляка: Польща та її етнічні групи за кордоном*], *Ethnopolitics* 20, no. 1 (1 January 2021): 1–11, <https://doi.org/10.1080/17449057.2020.1808311>.

⁵³Koinova, *Diaspora Entrepreneurs and Contested States [Підприємці з діаспори та держави у стані конфлікту]*.

⁵⁴Brinkerhoff, 'Creating an Enabling Environment for Diasporas', 'Participation in Homeland Development' [Створення сприятливого середовища для участі діаспор у розвитку батьківщини. Участь у розвитку батьківщини].

Вставка 4: Міжнародні структури, що підтримують залучення діаспор

Організація Об'єднаних Націй

*Глобальний договір про безпечну, впорядковану та регулярну міграцію*⁵⁵ (2018) заохочує розробку та реалізацію політики щодо діаспор як інструменту управління міграцією. Цей інструмент, розроблений під егідою Організації Об'єднаних Націй, визначає діаспори як важливі зацікавлені сторони в рамках *загальносуспільного* підходу до міграції, підкреслюючи їхню роль у збиранні даних, наданні інформації на всіх етапах міграції, залученні та інтеграції мігрантів, а також у ліквідації дискримінації. Глобальний договір присвячує залученню діаспор одну з двадцяти трьох цілей, а саме: «Створення для мігрантів і діаспор умов, що дозволяють їм повною мірою сприяти досягненню сталого розвитку в усіх країнах». Для досягнення цієї мети пропонується визначити та підтримувати різноманітні внески діаспор, у тому числі нефінансові, як-от передача знань, навичок і досвіду в країнах походження та призначення (наприклад, через спеціальні урядові структури, цільові програми підтримки або зменшення адміністративного навантаження з урахуванням статусу резидента).⁵⁶

У *Цілях сталого розвитку* (2015) завдання 10.с передбачає зобов'язання міжнародної спільноти знизити операційні затрати на грошові перекази до менш ніж 3% до 2030 року. Середня вартість переказу грошей до країн з низьким і середнім рівнем доходів знизилася з 9,7% у 2009 році до трохи менше 7% на початку 2020 року. Однак вона залишається більш ніж удвічі вищою за цільовий показник Цілей сталого розвитку.⁵⁷

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ)

Держави-учасниці ОБСЄ визнають роль громадянського суспільства у забезпеченні прав людини, прав мігрантів та їхніх сімей і рекомендують приймаючим країнам і країнам походження співпрацювати з метою сприяння реінтеграції мігрантів, а також визнають переваги, що випливають з ефективного управління міграцією (Відень 1989, Стамбул 1999, Афіни 2009, Астана 2010).⁵⁸

⁵⁵UN General Assembly, 'Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration [Глобальний договір про безпечну, впорядковану та законну міграцію]. A/RES/73/195.', 2018, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N18/451/99/PDF/N1845199.pdf?OpenElement>.

⁵⁶ Платформа iDIASPORA (наявна за посиланням www.idiaspora.org) створена як форум і ресурсний центр, що дозволяє членам діаспор з усього світу отримувати доступ до найновіших історій успіху діаспор, ділитися корисним досвідом і обговорювати відповідну політику.

⁵⁷World Bank, 'The Atlas of Sustainable Development Goals 2020' [Атлас Цілей сталого розвитку 2020], Text/HTML, The Atlas of Sustainable Development Goals 2020, accessed 19 April 2023, <http://datatopics.worldbank.org/sdgoalatlas/>.

⁵⁸ Третя зустріч ОБСЄ, «Підсумковий документ Віденської зустрічі 1986 року представників держав-учасниць Наради з безпеки та співробітництва в Європі, проведеної на основі положень Заключного акта Наради», Відень, 19 січня 1989 року, <<https://www.osce.org/files/f/documents/a/7/40881.pdf>>; Саміт глав держав та урядів ОБСЄ PCOEW389, «Стамбульський документ 1999 року», Стамбул, 19 листопада 1999 року, <<https://www.osce.org/files/f/documents/6/5/39569.pdf>>; Рада міністрів ОБСЄ MC17EW71, «Підсумковий документ сімнадцятого засідання Ради міністрів 1-2 грудня 2009 року», Афіни, 2 грудня 2009 року, <<https://www.osce.org/files/f/documents/b/5/67621.pdf>>; Зустріч на вищому рівні ОБСЄ SUM.DOC/1/10/Corr.1*, «Астанинська ювілейна декларація "На шляху до спільноти безпеки"», Астана, 3 грудня 2010 року, <<https://www.osce.org/files/f/documents/b/6/74985.pdf>>.

Європейський Союз

У Плані дій ЄС з інтеграції на 2021-2027 роки⁵⁹ визнано, що діаспорні громади можуть бути провідною силою у сприянні інтеграції мігрантів у приймаючій країні та, водночас, допомагати їм підтримувати зв'язок з країною походження. Крім того, Європейська Комісія розглядає діаспори як потенційних інвесторів та рушіїв інновацій і розвитку. У перспективі Комісія пропонує залучити діаспорні організації до підготовки, реалізації та моніторингу фінансованих ЄС програм на 2021-2027 роки. У 2019 році ЄС запустив (за власного фінансування) перший в історії проєкт, який застосовує глобальний підхід до консолідації зусиль із залучення діаспори до розвитку. Глобальний фонд ЄС для діаспори (EUDiF) підтримує діяльність урядів країн походження та діаспорних організацій, спрямовану на залучення діаспор до розробки політик та зміцнення потенціалу таких організацій.

Важливим аспектом розширення прав і можливостей діаспор є забезпечення їм належного статусу та поваги, наприклад, визнання їхньої ролі в гуманітарному реагуванні та надсиланні грошових переказів, їхньої активної участі у відбудові. Одним із способів демонстрації такої поваги є надання діаспорам права голосу щодо шляхів використання їхньої підтримки.⁶⁰ Сприятливе середовище посилює мотивацію й упевненість діаспори у досягненні позитивних змін.⁶¹ Діаспори також мають довіряти інституціям батьківщини, зокрема щодо прозорості використання фінансових внесків, наданих діаспорою.⁶² Інституції батьківщини, своєю чергою, мають підходити диференційовано до різних поколінь мігрантів і враховувати потенційну напруженість між різними групами всередині діаспори.⁶³ Процес розширення прав і можливостей діаспор є тривалим; іноді минає кілька поколінь, перш ніж діаспора зможе мобілізувати ресурси, що матимуть помітний ефект.⁶⁴ Розширення прав і можливостей діаспор може набувати різних форм залежно від того, чи розглядаються вони як групи чи окремі особи, що можуть бути по-різному пов'язані з країнами походження та поселення.⁶⁵ Деякі з них можуть бути більше пов'язані з батьківщиною, інші – з приймаючою країною. Саме тому для повної мобілізації потенціалу діаспор необхідна транскордонна співпраця між країнами.

Вставка 5: Типологія представників діаспори: посередники, місцеві, віддалені, стримані

Дослідження в рамках проєкту Європейської дослідницької ради "Діаспори та оспоруваний суверенітет", здійснене Ворицьким університетом, визначило чотири типи підприємців з діаспори залежно від їхньої пов'язаності з різними глобальними контекстами. «Посередник» має широкі зв'язки з установами та з людьми як у країні походження, так і у країні поселення, що дозволяє йому впливати на розв'язання різних проблем у цих контекстах, а також співпрацювати з багатьма групами й установами, в тому числі з міжнародними організаціями. Завдяки своїй помітності цей тип підприємців з діаспори найчастіше становить інтерес для політиків, готових взаємодіяти з ним. Водночас, інші, менш «помітні» типи мають інший потенціал для

⁵⁹European Commission, 'Action Plan on Integration and Inclusion 2021 - 2027 [План дій з інтеграції та інклюзії на 2021-2027 роки]. COM (2020) 758', 2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0758&from=EN>.

⁶⁰Брінкергофф, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

⁶¹Орхуела, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

⁶²Там само.

⁶³Анастасакіс, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

⁶⁴Фіргал Кохрейн, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

⁶⁵Койнова, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого; Koinova, *Diaspora Entrepreneurs and Contested States [Підприємці з діаспори та держави у стані конфлікту]*.

співпраці. «Місцевий» – це тип підприємця з діаспори, який тісніше пов'язаний із соціальними, економічними та політичними процесами в країні поселення і може бути чудовим містком у взаєминах із громадянським суспільством та місцевою владою приймаючої країни. «Віддалений» – це тип підприємця з діаспори, який здебільшого працює на транснаціональному рівні. Це тип, який може повернутися сам або мобілізувати репатріантів. «Стриманий» – це активіст, який має менше зв'язків з інституціями у країнах походження та поселення, надає перевагу громадському та гуманітарному активізму. Визнання різних типів і переваг підприємців з діаспори може посилити формування політики щодо діаспори в країнах поселення та походження.⁶⁶

Уряди (а також представники громадянського суспільства) в країнах походження можуть спробувати переконати суспільство в тому, що діаспора є для них «стратегічним здобутком».⁶⁷ Проте не слід забувати, що активна роль діаспори на батьківщині, зокрема її доступ до влади, може наштовхнутися на недовіру всередині суспільства, члени якого можуть відчувати, ніби їм відвели другорядні ролі попри те, що вони залишалися в країні під час військового конфлікту. Більше того, у постконфліктних країнах суспільство може мати завищені, а іноді й нереалістичні очікування щодо репатріантів. На них можуть покладати провину за надто тривалі чи незадовільні повоєнні перетворення.⁶⁸ Крім того, влада на батьківщині повинна визнати, що діаспора може мати недостатньо інформації про те, що відбувається на батьківщині, а отже, не завжди бути здатною вносити пропозиції, доречні й актуальні в місцевому контексті.⁶⁹

Навіть коли діаспори не мають доступу до стабільних ресурсів, щоби діяти як формалізовані організації, вони однаково можуть формувати менш формальні, а відтак гнучкіші та витриваліші мережі, засновані на горизонтальних зв'язках, і їх не слід недооцінювати лише тому, що вони недостатньо інституціоналізовані.⁷⁰ Нерідко менш інституціоналізовані діаспорні мережі мають підтримку членів діаспори, які працюють у бізнес-секторі, є громадськими активістами, самозайнятими особами, власниками магазинів чи ресторанів, перукарями або представниками інших професій, що відкривають їм легкий доступ до інших членів діаспори.⁷¹

Нарешті, діаспори підтримують багатогранні відносини з різними суб'єктами в приймаючих країнах, а також входять до альянсів з іншими організаціями громадянського суспільства, наприклад, місцевими НУО, що допомагають мігрантам або правозахисним організаціям як у країнах призначення, так і в країнах походження. Це може посилити їхній вплив.⁷² Діаспорні організації часто намагаються налагодити відносини з політичними партіями в країнах призначення, щоби ті допомогли їм досягти своїх цілей на батьківщині. Однак існує ризик їх використання як інструментів у політичних кампаніях і в певних політичних інтересах, не пов'язаних із цілями діаспори.⁷³

⁶⁶Koynova, *Diaspora Entrepreneurs and Contested States [Підприємці з діаспори та держави у стані конфлікту]*.

⁶⁷Єгонатан Абрамсон, "Експертний семінар БДПІЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

⁶⁸Там само.

⁶⁹Орхуела, "Експертний семінар БДПІЛ, 9-10 лютого".

⁷⁰Анастасакіс, "Експертний семінар БДПІЛ, 9-10 лютого".

⁷¹Koynova, *Diaspora Entrepreneurs and Contested States [Підприємці з діаспори та держави у стані конфлікту]*.

⁷²Наталія Дзядик, "Експертний семінар БДПІЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

⁷³Nadejda K. Marinova, *Ask What You Can Do For Your (New) Country: How Host States Use Diasporas [Запитай, що ти можеш зробити для своєї (нової) країни: як приймаючі держави використовують діаспори]* (Oxford, New York: Oxford University Press, 2017).

Частина II. Погляд зблизька на українську діаспору: роль, внесок і потенціал

5. Українська діаспора розпорошена по всьому світу, різноманітна і постійно розвивається

У світлі ширшого історичного контексту її формування, сучасна українська діаспора виглядає різноманітною та сегментованою спільнотою.⁷⁴ Найвиразніші відмінності та джерела потенційної напруженості пов'язані з різною політичною належністю, класовою ідентичністю, релігією (католики та православні), регіональним походженням (східна та західна Україна) та періодами міграції (іммігранти нової хвилі після 1991 року та ті, хто оселився за кордоном після Другої світової війни або раніше).⁷⁵

Крім того, на характер залучення діаспори та її ставлення до української держави вплинув контекст країни призначення і, відповідно, ступінь, до якого члени української діаспори підтримують регулярні контакти з батьківщиною. Тоді як північноамериканські діаспорні громади традиційно зосереджувалися на співпраці з чинним українським політичним керівництвом, діаспорні групи у Європі натомість зосереджувалися на підтримці організацій громадянського суспільства.⁷⁶ Ще однією відмінною рисою української діаспори є розбіжності між українцями, які виїхали з країни добровільно чи вимушено; між етнічними українцями, які нікуди не виїжджали, але живуть у меншості в місцях свого народження через різні історичні причини, та мігрантами, які переїхали до сусідніх держав переважно з економічних причин після 1991 року. Розмежування між економічними та політичними мігрантами, яке проводилося деякими діаспорними організаціями та українською державою, певною мірою підірвало політичну активність трудових мігрантів, оскільки вони сприймалися окремо від політичних мігрантів, до яких влада здебільшого ставилася як до партнерів.⁷⁷

Нарешті, існує важливий гендерний вимір еволюції діаспори, який, імовірно, стане більш вираженим у контексті нинішнього переміщення. Починаючи з 1990-х років, в українській еміграції зростає частка жінок. Ця тенденція поступово знаходить своє відображення у керівництві діаспорних організацій, особливо в європейських країнах, де все більше українських жінок обіймають провідні керівні посади.⁷⁸

---

⁷⁴Olena Fedyuk and Marta Kindler, 'Migration of Ukrainians to the European Union: Background and Key Issues' [Міграція українців до Європейського Союзу: передумови й основні проблеми], in *Ukrainian Migration to the European Union*, ed. Olena Fedyuk and Marta Kindler, IMISCOE Research Series (Cham: Springer International Publishing, 2016), 1–14, https://doi.org/10.1007/978-3-319-41776-9_1.

⁷⁵Було декілька хвиль еміграції з України. Перша розпочалася в останні десятиліття XIX століття і тривала до Першої світової війни. Друга хвиля – це пов'язана з війною еміграція українців, які брали участь у боротьбі за незалежність України у 1920-х роках, а третя хвиля – це повоєнний рух 1940-1950-х років. Трудову міграцію, що розпочалася за часів незалежної України, зазвичай описують як четверту хвилю. Детальніше див. у: Vic Satzewich, *The Ukrainian Diaspora [Українська діаспора]*, Global Diasporas (London and New York: Routledge, 2002).

⁷⁶Alexander Clarkson, 'Coming to Terms with Odessa Ukraine: The Impact of the Maidan Uprising on the Ukrainian Diaspora' [Примиритися з одеською Україною: вплив повстання на Майдані на українську діаспору], in *Transnational Ukraine? Networks and Ties That Influence(d) Contemporary Ukraine*, vol. 159, Soviet and Post-Soviet Politics and Society (Цитована праця Verlag, 2017), 115–36.

⁷⁷Олена Федюк, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

⁷⁸Organization for Security and Co-operation in Europe, 'Engaging the Ukrainian Diaspora in Reconstruction and Development. Warsaw Human Dimension Conference Side Event. OSCE/ODIHR Meeting Report' [Залучення української діаспори до відновлення та розвитку. Захід на полях Варшавської конференції з людського виміру. Звіт про зустріч ОБСЄ/БДПЛ] (Warsaw: OSCE/ODIHR, October 2022), <https://www.osce.org/odihhr/528936>.

Після військового нападу Російської Федерації на Україну у 2022 році кількість українців, які живуть за кордоном, значно зросла, і це зростання, ймовірно, продовжиться.⁷⁹ Після початкової масової вимушеної міграції багато громадян України повернулися додому або регулярно переміщуються між Україною та сусідніми країнами. За даними Управління Верховного комісара у справах біженців ООН (УВКБ ООН), станом на 3 жовтня 2023 року у всьому світі налічувалося 6,2 мільйонів біженців з України.⁸⁰ Проте кількість перетинів кордону з сусідніми країнами була набагато більшою – за тими ж даними, у період з 24 лютого 2022 року по 3 жовтня 2023 року було зафіксовано 25,1 мільйонів перетинів кордону з України та 18 мільйонів перетинів кордону в Україну.⁸¹ Німеччина приймає найбільшу частку переміщених українців, де, як повідомляє УВКБ ООН, наразі зареєстровано близько 1,1 мільйона осіб.⁸² Сусідні Польща та Чеська Республіка як дві інші основні країни призначення прийняли ще 960 тис. та 372 тис. осіб, відповідно.⁸³

Крім того, за даними УВКБ ООН, на кінець 2022 року в Російській Федерації було зафіксовано 1,2 мільйона українських біженців.⁸⁴ До цих даних слід ставитися з обережністю, бо невідомо, скільки українських цивільних осіб вїхали в Росію з метою транзиту (адже жителям сходу України було вкрай складно дістатися неокупованої української території), а скільки з них були примусово депортовані в Росію.⁸⁵

У 2019 році Міністерство закордонних справ України заявляло, що за кордоном проживає щонайменше 9 мільйонів етнічних українців. Ба більше, деякі українські громади і досі мешкають у прикордонних районах Словаччини, Румунії, Польщі, Угорщини чи Молдови, де і вони самі, і приймаючі їх країни зазвичай сприймають їх як етнічну меншину. За даними Фонду ЄС з питань глобальної діаспори (EUDiF), у 2020 році 5,9 мільйонів етнічних українців проживали за межами своєї країни, 20% з них – у державах ЄС.⁸⁶ Наприкінці 2021 року 1,5 мільйона громадян України мали дійсний дозвіл на проживання в ЄС, виданий переважно з метою працевлаштування.⁸⁷

Тоді як ЄС приймає нещодавніх українських емігрантів, Канада має одну з найбільших і найстаріших груп українців за межами України. За даними перепису населення Канади 2016 року, кількість канадських українців становила 1,3 мільйона осіб, що зробило українську

---

⁷⁹Monika Sie Dhian Ho, Bob Deen, and Drost Niels, ‘Long-Term Protection in Europe Needed for Millions of Ukrainian Refugees’ [Довгостроковий захист у Європі потрібен мільйонам українських біженців], Clingendael Alert, September 2022, <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2022-08/long-term-protection-in-europe-needed-for-millions-of-ukrainian-refugees-.pdf>.

⁸⁰UNHCR, ‘Ukraine Refugee Situation’ [Ситуація з біженцями в Україні], accessed 3 October 2023, <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

⁸¹ Там само. кількість перетинів кордону до Білорусі та з Білорусі не враховано.

⁸² Там само.

⁸³ Там само.

⁸⁴ Там само.

⁸⁵The Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, ‘Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine to the Human Rights Council’ [Доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування щодо України Раді ООН з прав людини] (United Nations Human Rights Council, 16 March 2023),

https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_AUV_EN.pdf.

⁸⁶European Union Diaspora Facility (EUDiF), ‘Diaspora Engagement Mapping Ukraine’ [Картування залучення діаспори в Україні] (International Centre for Migration Policy Development (ICMPD), March 2020), 1. https://diasporaforddevelopment.eu/wp-content/uploads/2021/10/CF_Ukraine-v.7.pdf. Як зазначено в інформаційній довідці, Міністерство закордонних справ України стверджує, що ця цифра становить 6,8 мільйонів осіб.

⁸⁷Eurostat, ‘Ukrainian Citizens in the EU’ [Громадяни України в ЄС], November 2022, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ukrainian_citizens_in_the_EU#Ukrainian_citizens_authorized_to_stay_in_the_EU.

діаспору одинадцятою за чисельністю етнічною групою в Канаді.⁸⁸ Однак насправді кількість людей українського походження може бути більшою, позаяк більшість з них прибули в ХІХ столітті або під час Першої та Другої світових воєн.⁸⁹ Згуртованості української громади в Канаді сприяла специфічна географія її розселення. Свого часу більшість етнічних українців оселилися в прерійних провінціях на заході Канади. Сьогодні значна частина громади також мешкає у Великому Торонто. У період з січня 2022 року по травень 2023 року в'їхали або повернулися в країну повітряним шляхом 190 тисяч громадян України та постійних мешканців Канади українського походження.⁹⁰

У Сполучених Штатах проживає приблизно стільки ж етнічних українців, що і в Канаді, проте українська громада там є більш розпорошеною географічно та складається з набагато більш диверсифікованих груп мігрантів, у тому числі тих, що прибули після 1991 року. Згідно з оцінками Бюро перепису населення США за 2016-2020 роки, загальна чисельність українського населення становила 1,015 мільйона осіб.⁹¹ А з лютого 2022 року США прийняли близько 270 тисяч українських біженців.⁹²

Визначити кількість українців у Російській Федерації доволі складно. Згідно з офіційними російськими джерелами, у 2019 році їхня кількість становила 1,9 мільйона, тоді як за даними українських джерел, вона може сягати 10 мільйонів.⁹³ Українців у Росії більше, ніж у ЄС, США чи Канаді, але інформація про їхню присутність розосереджена по різних джерелах.

Як правило, залучення діаспори стимулюють певні події в країні походження.⁹⁴ Наприклад, одним із перших випадків, коли українська діаспора продемонструвала винахідливість і готовність підтримати батьківщину, стала Чорнобильська катастрофа. З кінця 1980-х до початку 2000-х років українська діаспора США надала гуманітарну допомогу на суму 40 мільйонів доларів для дітей, що постраждали внаслідок катастрофи.⁹⁵ Крім того, українська діаспора США та Канади активно підтримувала Україну на початку її незалежності в 1990-х роках, зокрема, виступаючи в країнах свого проживання за визнання Акту проголошення незалежності України або беручи безпосередню участь у підготовці першої української конституції.⁹⁶ Багато з них активно долучалися до закордонних місій зі спостереження за виборами, організації політичних форумів та громадської активності на місцях, в тому числі під

---

⁸⁸Statistics Canada, 'A Sociodemographic Profile of Ukrainian-Canadians' [Соціально-демографічний профіль українців Канади], 2022, <https://doi.org/10.25318/36280001202200400003-ENG>.

⁸⁹Statistics Canada [Статистичне управління Канади].

⁹⁰Refugees and Citizenship Canada Immigration, 'Ukraine Immigration Measures: Key Figures' [Імміграційні заходи щодо громадян України: ключові цифри], 24 May 2023, <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/ukraine-measures/key-figures.html>.

⁹¹'More Than One Million Americans Report Ukrainian Ancestry' [Понад мільйон американців повідомляють про українське походження] (United States Census Bureau, 7 July 2022), <https://www.census.gov/library/stories/2022/07/more-than-one-million-americans-report-ukrainian-ancestry.html>.

⁹²Julia Ainsley, 'U.S. Has Admitted 271,000 Ukrainian Refugees since Russian Invasion, Far above Biden's Goal of 100,000' [США прийняли 271 тисяч українських біженців з часу російського вторгнення, що значно перевищує встановлений Байденом цільовий показник у 100 тисяч], *NBC News*, 23 February 2023, <https://www.nbcnews.com/politics/immigration/us-admits-271000-ukrainian-refugees-russia-invasion-biden-rca72177>.

⁹³'Ukrainians Worldwide' [Українці в світі], Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, 18 December 2019, <https://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/ukrainians-worldwide>.

⁹⁴Iryna Lapshyna, 'Do Diasporas Matter? The Growing Role of the Ukrainian Diaspora in the UK and Poland in the Development of the Homeland in Times of War' [Чи мають значення діаспори? Зростаюча роль української діаспори у Великій Британії та Польщі у розбудові батьківщини в часи війни] 8, no. 1 (2019): 51–73, <https://doi.org/10.17467/ceemr.2019.04>.

⁹⁵Satzewich, *The Ukrainian Diaspora* [Українська діаспора].

⁹⁶Там само.

час Помаранчевої революції 2004 року.⁹⁷ Пізніше, після 2014 року, відбулися зміни в діяльності української діаспори, пов'язані з такими подіями, як Євромайдан і незаконна анексія Криму Російською Федерацією. Діаспорні організації в різних країнах організували міні-Євромайдани, намагалися забезпечити помітне місце України серед зовнішньополітичних пріоритетів у країнах їхнього перебування, а багато хто повернувся в Україну, щоби підтримати процес реформ.⁹⁸ Діаспорні організації у Польщі та Великій Британії визнають, що ті події об'єднали їхні громади між собою, а також з групами громадянського суспільства, що діють в Україні.⁹⁹ Військовий напад Російської Федерації у 2022 році також надав потужний поштовх для залучення діаспорних громад.

6. Мобілізація української діаспори після 24 лютого 2022 року

Після 24 лютого 2022 року взаємодія української діаспори з батьківщиною різко зросла. Війна, що триває в Україні, ще більше згуртувала «старі» та «нові» організації діаспори. Почали тісніше співпрацювати різноманітні діаспорні ініціативи. Через обмеження щодо перетину кордону чоловіками у віці від 18 до 60 років, нові організації зазвичай очолюють жінки, що додає різноманітності в діяльність і способи роботи діаспори.¹⁰⁰ Основним напрямком діяльності була й залишається підтримка українських біженців. Дослідження, проведені в Польщі та Чехії, показують, що більшість українських мігрантів у цих країнах надавали притулок українським біженцям.¹⁰¹ Українська діаспора також розгорнула численні комунікаційні заходи онлайн та офлайн для протидії пропаганді та дезінформації з боку Російської Федерації.¹⁰²

У наступних підрозділах проаналізовано різні види діяльності української діаспори відповідно до окреслених вище категорій залучення діаспори в конфліктних і постконфліктних ситуаціях: грошові перекази, благодійність, людський капітал і вплив на політику. Варто зазначити, що мобілізація описаних далі зусиль відбулася, серед іншого, завдяки багаторічній роботі організацій української діаспори, спрямованій на підтримку та просування української національно-культурної ідентичності через освітню та культурну діяльність у країнах проживання.¹⁰³

6.1 Очікується, що грошові перекази закордонних українців зростуть

Одним із способів, за допомогою якого українці за кордоном продовжують підтримувати зв'язок з країною походження, є надсилання частини свого заробітку тим, хто залишився в Україні, – іншими словами, грошові перекази. У 2022 році Україна отримала 17,1 мільярдів доларів приватних грошових переказів,¹⁰⁴ що становить 10,4% її ВВП. Вона залишається найбільшим одержувачем грошових переказів у Європі та Центральній Азії, незважаючи на

⁹⁷Maria Koinova, 'Diasporas and Democratization in the Post-Communist World' [Діаспори і демократизація в посткомуністичному світі], *Communist and Post-Communist Studies* 42, no. 1 (1 March 2009): 41–64, <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2009.02.001>.

⁹⁸Уляна Супрун, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023); Катерина Бондар, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

⁹⁹Lapshyna, 'Do Diasporas Matter? The Growing Role of the Ukrainian Diaspora in the UK and Poland in the Development of the Homeland in Times of War' [Чи мають значення діаспори? Зростаюча роль української діаспори у Великій Британії та Польщі у розбудові батьківщини в часи війни].

¹⁰⁰Лапшина, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹⁰¹Федюк, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹⁰²Грина Сушко, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

¹⁰³Грина Терлецька, "Експертний семінар БДПЛ та Ворицького університету, 3 липня" (Варшава, 2023).

¹⁰⁴World Bank, 'Remittances Remain Resilient but Likely to Slow' [Грошові перекази залишаються стійкими, але, ймовірно, сповільняться], Text/HTML, World Bank, accessed 13 October 2023, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/06/13/remittances-remain-resilient-likely-to-slow>.

зниження їх обсягів на 5,4% порівняно з 2021 роком.¹⁰⁵ За перші чотири місяці 2023 року обсяг грошових переказів зменшився на 11,5%, що вказує на подальше скорочення потоків грошових переказів до країни.¹⁰⁶ За словами заступника керівника Секретаріату Ради Національного банку України Євгена Степанюка, поясненням такого розвитку подій може бути те, що українці за кордоном почали забирати до себе родичів, які тікають від війни в Україні, а отже витрачати на них гроші, які інакше були б надіслані як грошові перекази.¹⁰⁷ Інші ж дослідження свідчать, що через руйнівний вплив війни на можливості заробітку жителів України, в майбутньому діаспора, ймовірно, докладатиме більше зусиль для переказу грошей на батьківщину.¹⁰⁸

6.2 Гуманітарна допомога та благодійність були першою відповіддю української діаспори

Багато організацій діаспори почали нарощувати свою спроможність ще до лютого 2022 року, до того ж вони мали досвід підтримки України після 2014 року. Тож після широкомасштабного вторгнення вони часто першими пропонували допомогу в постраждалих населених пунктах і в місцях, куди не могли дістатися гуманітарні організації.¹⁰⁹ Проте достовірної інформації про обсяги допомоги, надісланої через українські організації або безпосередньо на рахунки численних благодійних та інших ініціатив всередині України, немає. Можливо, члени української діаспори також робили пожертви через благодійні та міжнародні організації, що діють у країнах проживання. Ситуація, що динамічно змінювалася після військового нападу 2022 року, не дозволяла належним чином координувати й відстежувати матеріальну допомогу, яку збирали та надсилали в Україну. Як підкреслила одна з учасниць семінару: «Ми не рахуємо, скільки вантажівок ми відправили в Україну, і багато інших організацій також цього не роблять».¹¹⁰ А дані дослідження, проведеного з 24 лютого по 1 квітня 2022 року ініціативою Данської ради у справах біженців «Дії та координація діаспори в надзвичайних ситуаціях» (DEMAC), свідчать, що окремі організації української діаспори, за їхніми словами, «за кілька тижнів після вторгнення російських військ в Україну збрали понад 60 мільйонів доларів США».¹¹¹ Наприклад, Канадсько-українська фундація в період з лютого по березень 2022 року збрала 30 мільйонів доларів фінансової допомоги.¹¹²

Організації діаспори також мають хороші можливості для задоволення потреб конкретних груп. Наприклад, глобальна діаспорна мережа «\$1K Project Ukraine», що була заснована для підтримки постраждалих від кризи COVID-19, тепер знаходить донорів для допомоги українцям, які зазнали наслідків війни.¹¹³ Крім того, організації діаспори збирали пожертви на придбання захисного спорядження й допоміжних засобів індивідуального захисту для українських військових, коли такого обладнання не вистачало. Відповідно до звіту DEMAC, основними сферами гуманітарного реагування організацій діаспори були охорона здоров'я,

¹⁰⁵World Bank, 'Personal Remittances, Received (% of GDP) - Ukraine' [Особисті грошові перекази, отримані (% від ВВП) - Україна], World Bank Open Data, accessed 13 October 2023, <https://data.worldbank.org>.

¹⁰⁶World Bank, 'Remittances Remain Resilient but Likely to Slow' [Грошові перекази залишаються стійкими, але, ймовірно, сповільняться].

¹⁰⁷'Remittances in War: How Money from Abroad Is Helping Ukraine' [Грошові перекази під час війни: як гроші з-за кордону допомагають Україні], International Organization for Migration, 18 January 2023, <https://ukraine.iom.int/stories/remittances-war-how-money-abroad-helping-ukraine>.

¹⁰⁸Joop Adema et al., 'The Role of the Diaspora for the Recovery of Ukraine' [Роль діаспори у відновленні України], *EconPol Forum*, CESifo, 24, no. 2 (2023): 41–45.

¹⁰⁹Кнудсен, "Експертний семінар БДПІЛ, 9-10 лютого".

¹¹⁰Мирослава Керик, "Експертний семінар БДПІЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

¹¹¹'Diaspora Emergency Response to the Ukraine Crisis' [Екстрене реагування діаспори на кризу в Україні].

¹¹²Юрій Банахевич, 'Павло Грод, президент Світового Конгресу Українців', дата звернення 12 липня 2023 р., <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3450932-pavlo-grod-prezident-svitovogo-kongresu-ukrainciv.html>.

¹¹³'SEND \$1K TO DIRECTLY SPONSOR A FAMILY FROM UKRAINE' [Надішліть \$1000 на пряму спонсорську допомогу сім'ї з України], accessed 30 April 2023, <https://www.1kproject.org/>.

продовольча безпека, надання тимчасового житла й освіта. У сусідніх з Україною державах важливим напрямком їхньої роботи була допомога новоприбулим біженцям.¹¹⁴ Це лише кілька прикладів динамічного та постійно мінливого ландшафту допомоги з боку діаспори. Наразі не існує комплексної оцінки обсягів гуманітарної підтримки та видів допомоги, яку надає українська діаспора.

Ініціативи діаспори з надання гуманітарної допомоги стикалися з певними складнощами. Після 24 лютого 2022 року було створено багато нових організацій, що не мали попереднього досвіду,¹¹⁵ а більшість активістів діаспори працювали як волонтери.¹¹⁶ Знадобився певний час для професіоналізації надання допомоги та подолання хаотичності у координації волонтерської роботи. Навіть для таких авторитетних світових діаспорних організацій, як Світовий Конгрес Українців, який є головною парасольковою організацією для національних діаспорних груп, вертикальна координація є складним завданням. Причиною є надзвичайна численність і диверсифікований характер діаспори, що складається з різних хвиль мігрантів, включно з українськими громадськими організаціями, які тимчасово переїхали з України після 24 лютого 2022 року. Крім того, у багатьох країнах організації української діаспори вбудовані в ширший контекст місцевого громадянського суспільства.¹¹⁷ І навіть співпраця з професійними гуманітарними та міжнародними організаціями створила нові виклики. З одного боку, професійним організаціям може бути важко підтримувати діаспорні групи, які часто проводять різноманітні заходи, що дублюють один одного.¹¹⁸ З іншого боку, для місцевих ГО, в тому числі діаспорних організацій, співпраця ускладнюється через негнучкість і суворі адміністративні вимоги, зокрема до звітності, що їх висувають деякі міжнародні фонди,¹¹⁹ а також через недостатню поінформованість останніх про місцевий контекст.¹²⁰

---

¹¹⁴ 'Diaspora Emergency Response to the Ukraine Crisis' [Екстрене реагування діаспори на кризу в Україні].

¹¹⁵ Там само.

¹¹⁶ Лапшина, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹¹⁷ Дзядик, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹¹⁸ 'Diaspora Emergency Response to the Ukraine Crisis' [Екстрене реагування діаспори на кризу в Україні].

¹¹⁹ Керик, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹²⁰ 'In Poland Local NGOs Issued an Open Letter to International Donors and Organizations that Want to Help Ukrainian Refugees in Poland Calling for Respect, Partnership and Attention to the Time and Working Culture of Local NGOs' [У Польщі місцеві ГО звернулися з відкритим листом до міжнародних донорів та організацій, які хочуть допомогти українським біженцям у Польщі, із закликом до поваги, партнерства та уваги до часу та робочої культури місцевих ГО], accessed 30 April 2023, <https://zagranica.org.pl/wp-content/uploads/2022/10/Open-letter-to-international-donors.pdf>.

Вставка 6: Світовий Конгрес Українців: парасолькова організація української діаспори

Засноване в 1967 році, це міжнародне громадське об'єднання підтримує мережу закордонних організацій-членів та громад у понад 60 країнах світу. Вона захищає права й інтереси української діаспори та сприяє їй зв'язку з Батьківщиною, у тому числі й через співпрацю з державними структурами та громадянським суспільством.¹²¹ Економічна і соціальна рада Організації Об'єднаних Націй визнала Світовий Конгрес Українців (СКУ) неурядовою організацією зі спеціальним консультативним статусом; він також має статус учасника як міжнародна неурядова організація при Раді Європи.¹²² У 2020 році Кабінет Міністрів України уклав з СКУ Меморандум про співпрацю.¹²³ Аналогічні Меморандуми про співпрацю з СКУ підписали Міністерство культури та інформаційної політики у 2016¹²⁴ та 2021 роках¹²⁵ і Офіс із залучення та підтримки інвестицій UkraineInvest у 2020 році.¹²⁶ У січні 2023 року це громадське об'єднання уклало Меморандум про співпрацю з Міністерством оборони України.¹²⁷ Серед основних напрямків партнерства – стратегічна комунікація, протидія дезінформації та залучення коштів. 5 січня 2023 року СКУ отримав почесну нагороду від Президента України, який подякував організації за підтримку України.¹²⁸ Ці приклади свідчать, що владні структури України дедалі більше сприймають СКУ (а отже, й діаспорні громади) як корисних партнерів.

¹²¹Ukrainian World Congress, 'About the UWC' [Про Світовий Конгрес Українців], 23 January 2023, <https://www.ukrainianworldcongress.org/about/>.

¹²² Там само.

¹²³'Ukrainian World Congress Signs Memorandum with Cabinet of Ministers of Ukraine' [Світовий Конгрес Українців підписав Меморандум з Кабінетом Міністрів України], Ukrainian World Congress, 10 December 2020, <https://www.ukrainianworldcongress.org/ukrainian-world-congress-signs-memorandum-with-cabinet-of-ministers-of-ukraine/>.

¹²⁴'MIP: The Ukrainian World Congress Will Contribute to Spread the Truth about Ukraine in the World' [МІП: Світовий Конгрес Українців сприятиме поширенню правди про Україну в світі], Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, 25 August 2016, <https://mkip.gov.ua/en/news/1429.html>.

¹²⁵'Memorandum of Cooperation between the Ministry of Culture of Ukraine, Ukrainian World Congress, Holodomor Museum and Foundation of the Holodomor Museum Development' [Меморандум про співпрацю між Міністерством культури України, Світовим Конгресом Українців, Музеєм Голодомору та Фондом розвитку Музею Голодомору], Holodomor Museum, 22 April 2021, <https://holodomormuseum.org.ua/en/news-museji/memorandum-of-cooperation-between-the-ministry-of-culture-of-ukraine-ukrainian-world-congress-holodomor-museum-and-foundation-of-the-holodomor-museum-development/>.

¹²⁶'UkraineInvest and Ukrainian World Congress Signed Memorandum of Cooperation' [UkraineInvest та Світовий Конгрес Українців підписали Меморандум про співпрацю], UkraineInvest, 23 January 2023, <https://ukraineinvest.gov.ua/news/ukraineinvest-and-ukrainian-world-congress-signed-memorandum-of-cooperation/>.

¹²⁷'UWC Enhances Collaboration with Ukraine's Ministry of Defense' [СКУ посилює співпрацю з Міністерством оборони України], Ukrainian World Congress, 10 January 2023, <https://www.ukrainianworldcongress.org/uwc-enhances-collaboration-with-ukraines-ministry-of-defense/>.

¹²⁸'UWC Receives an Honorary Award from President Zelensky' [СКУ отримав почесну нагороду від Президента Зеленського], Ukrainian World Congress, 5 January 2023, <https://www.ukrainianworldcongress.org/uwc-receives-an-honorary-award-from-president-zelensky/>.

Вставка 7: Український дім у Варшаві: допомога новоприбулим біженцям

До 24 лютого 2022 року Український дім у Варшаві, яким опікується Фонд «Наш вибір», підтримував інтеграцію мігрантів у польське суспільство та працював над запобіганням ізоляції та дискримінації іноземців у Польщі. Однак за останні кілька років, як і багато інших українських організацій, він перетворився на центр кризового реагування та допомоги, штат якого за короткий час стрімко збільшився. Зараз він надає цілий комплекс послуг, починаючи від щоденної інформаційної лінії про зміни умов і процедур на польському кордоні, пошуку житла для українців, які прибувають до Польщі (за оцінками організації, допомогу в пошуку житла отримали до 10 тисяч біженців), координації допомоги волонтерів, збирання й розподілу допомоги для України аж до надання психологічної підтримки українцям у Польщі.¹²⁹ Вже у квітні 2022 року Український дім спільно з Клубом польської інтелігенції відкрив Українську варшавську школу для дітей біженців, що дозволило їм продовжити навчання за українською національною програмою. Діти отримали офіційні шкільні атестати, видані Міністерством освіти України.

6.3 Внесок української діаспори у людський капітал є багатограним

Людський капітал – це досвід і навички, якими люди володіють і які вони приносять на батьківщину після повернення, під час короткострокових візитів або навіть дистанційно. За повідомленнями Міністерства оборони України,¹³⁰ за перші два тижні після 24 лютого 2022 року з-за кордону повернулися 66 тисяч українських чоловіків, щоби стати до лав Збройних Сил України. Іншою формою внеску в розвиток людського капіталу є організація віртуального навчання для фахівців у надзвичайно потрібних Україні галузях. Так, українська діаспора організовує віртуальні або очні (у сусідніх країнах) навчальні курси для українських медиків. Канадсько-українська фундація підтримує роботу бригад пластичних хірургів, які провели кілька сотень обстежень людей з серйозними травмами обличчя.¹³¹ Фахівці з діаспори надають віртуальну психологічну допомогу на волонтерських засадах. Професійні асоціації української діаспори також активно допомагають біженцям з України. Наприклад, Український медичний союз у Великій Британії оперативно уклав посібник для лікарів та студентів-медиків з числа біженців, завдяки якому вони можуть продовжувати свою професійну діяльність і навчання за кордоном.¹³² Такими є лише кілька наочних прикладів з багатьох різних сфер, у яких діаспора мобілізує свої навички та досвід для підтримки України й українців за кордоном.

¹²⁹Ukrainiński Dom, 'Nasze Działania' [Український дім, "Наші дії"], accessed 30 April 2023, <https://ukrainskidom.pl/nasze-dzialania/>.

¹³⁰Reuters, 'Over 66,200 Ukrainian Men Have Returned from Abroad to Fight, Says Defence Minister' [Понад 66200 українських чоловіків повернулися з-за кордону воювати, каже Міністр оборони], 5 March 2022, <https://www.reuters.com/world/europe/over-66200-ukrainian-men-have-returned-abroad-fight-says-defence-minister-2022-03-05/>.

¹³¹Анастасія Рінгіс, "Потрібно готуватися до перемоги, а опісля – до важкої праці". Голова Канадсько-Української Фундації про допомогу від діаспори, *Українська правда*, 10 січня 2023 р., <https://life.pravda.com.ua/society/2023/01/10/252227/>.

¹³²Ukrainian Medical Association of the United Kingdom, 'Work in the UK' [Робота у Великій Британії], Umauk, 2022, <https://www.umauk.org/workintheuk>.

Вставка 8: Глобальна Україна (Global Ukraine)

Це мережа об'єднує понад 400 молодих високоосвічених українських мігрантів, які живуть у більш ніж 70 країнах світу. Вона спрямовує свою діяльність на залучення діаспори через освітній портал, бізнес хаб та мережу амбасадорів, наставників і спільнот. Задекларована мета – «об'єднати творчі, інтелектуальні, фінансові ресурси українців усього світу задля сприяння створенню екстериторіального українського простору, де провідні українські організації, незалежні лідери й експерти просувають інтереси України на глобальному рівні».¹³³ Мережа має зв'язки з урядовими партнерами, як-от Міністерство закордонних справ України та Українська Рада Бізнесу, а також з іншими організаціями, зокрема з Українською академією лідерства, Tech Ukraine та Ізраїльсько-українським альянсом.

6.4 Українська діаспора намагається здійснювати політичний вплив для посилення міжнародної солідарності

Зусилля діаспори щодо формування політики та здійснення політичного впливу можуть набувати форми громадянського активізму, а також політичної діяльності онлайн та офлайн. Євромайдан 2013 та 2014 років став потужним поштовхом для залучення діаспори, що «...безпрецедентно об'єднав українців за кордоном, створивши нове і яскраве цифрове суспільство людей, пов'язаних спільною справою».¹³⁴ Після Євромайдану надзвичайно високим був рівень соціальної мобілізації, коли всі сегменти української діаспори почали долучатися до політичних акцій.¹³⁵ Це призвело до посилення зв'язків як поміж діаспорними громадами, так і між діаспорою та українцями в Україні.

Тому не дивно, що після лютого 2022 року українська діаспора продемонструвала виняткову мобілізацію, організувавши масштабні демонстрації та акції протесту проти російського вторгнення в Україну у великих європейських містах. За підрахунками Світового Конгресу Українців, у першу річницю початку війни українські громади по всьому світу організували масові демонстрації в 46 країнах.¹³⁶ У Німеччині українські активісти координують свої дії, аби забезпечити помітну присутність на регулярних демонстраціях біля посольства та консульств Російської Федерації.¹³⁷ Українська діаспора змогла організувати масштабні протести навіть у тих країнах, де до лютого 2022 року не було чисельної української громади, наприклад у Швейцарії.¹³⁸ Там члени української діаспори долучилися до кампаній з інформування громадськості та обстоювання інтересів України в Організації Об'єднаних Націй (див. Вставку 10: Світова федерація українських жіночих організацій, представництво у Швейцарії).

¹³³ "About Us," [Про нас] Global Ukraine, accessed January 6, 2023, https://www.global-ukraine.org/en/about_us/details.

¹³⁴Svitlana Krasynska, 'Digital Civil Society: Euromaidan, the Ukrainian Diaspora, and Social Media' [Цифрове громадянське суспільство: Євромайдан, українська діаспора та соціальні медіа], in *Ukraine's Euromaidan: Analyses of a Civil Revolution* (ibidem Press, 2015), 177–98, https://www.researchgate.net/publication/280080500_Digital_Civil_Society_Euromaidan_the_Ukrainian_Diaspora_and_Social_Media.

¹³⁵Лапшина, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹³⁶UWC News, 'UWC Unites Ukrainians in More than 45 Countries and 300 Cities for Rallies' [СКУ об'єднує на акціях українців у понад 45 країнах та 300 містах світу], 23 February 2023, <https://www.ukrainianworldcongress.org/365-days-in-a-war-that-lasts-9-years-how-to-join-the-rallies/>.

¹³⁷Українське Радіо, "100 днів незламності: як дипломати та діаспора воюють за Україну на дипломатичному фронті — Частина 1", *Українське радіо*, 3 червня 2023 року, <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=98855>.

¹³⁸Бондар, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

Вставка 9: Промоція України (Promote Ukraine)

Діяльність цієї базованої в Брюсселі організації, що об'єднує українську діаспору в Бельгії, зосереджена на ЄС і має на меті «...виражати інтереси українського громадянського суспільства в Брюсселі шляхом обміну новинами, об'єднання експертів, інформування громадськості, координації заходів, співпраці з активістами та роботи з адвокації серед політиків ЄС». ¹³⁹ Вона була заснована у 2014 році – році протестів на Євромайдані. Сайт організації надає хостинг ініціативі «Promote Ukraine Hub», в рамках якої реалізуються такі проекти, як серія подкастів, журнал та кампанія «Ти потрібен Україні!».

Вставка 10: Світова федерація українських жіночих організацій (представництво у Швейцарії)

Ця парасолькова та координаційна організація заснована в 1948 році. Вона об'єднує 35 українських жіночих організацій з багатьох країн світу та регулярно надсилає до Ради ООН з прав людини матеріали з таких питань, як імовірні воєнні злочини та злочини проти людяності, вчинені в Україні; наслідки збройних нападів для життя жінок та дітей; насильство проти жінок та дітей; умови утримання українських військовополонених; насильницькі переміщення та незаконна депортація населення, включаючи викрадення дітей; заклики до відповідальності за злочин агресії та воєнні злочини.

Серед інших напрямків її роботи з адвокації – виступи за приєднання України до Стамбульської конвенції, Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Україна підписала Стамбульську конвенцію у 2011 році, але ратифікувала її лише в середині 2022 року. Організація брала активну участь у кампанії з підтримки кандидатки від України до Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок на 2023-2026 роки. Вона також підвищувала обізнаність з питань протидії російській дезінформації, оприлюднювала публічні заяви, петиції та листи до міжнародних організацій та влаштовувала експертні обговорення щодо впливу нинішньої війни в Україні на права жінок, дітей та біженців. ¹⁴⁰

¹³⁹“About Us” [Про нас], Promote Ukraine, accessed January 6, 2023, <https://www.promoteukraine.org/about-promoteukraine/>.

¹⁴⁰Бондар, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

Вставка 11: Проєкти в галузі перехідного правосуддя за участі української діаспори в Польщі

Проєкт «Соняшник»

Проєкт покликаний доповнити діяльність державних органів і міжнародних судів, створених для переслідування та засудження винних у вчиненні воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду, агресії чи інших серйозних порушень прав людини в контексті війни в Україні. Проєкт виявляє потенційних свідків імовірних воєнних злочинів, які виїхали з України, та збирає їхні свідчення.¹⁴¹

Центр сприяння документуванню воєнних злочинів

Центр документування воєнних злочинів, відкритий Громадянською мережею ОПОРА у Варшаві за підтримки уряду Великої Британії, – це місце, де будь-яка особа з України, що стала свідком або жертвою злочину, може поділитися своєю історією. Професійні юристи збирають свідчення і передають їх прокурорам для розгляду в міжнародних судах. Біженці також можуть отримати там психологічну допомогу. Збирання, обробка та передача даних до міжнародних судів здійснюються у безпечному режимі – від захищених веб-сервісів на міжнародних серверах до безпечного фізичного зберігання й анонімізації даних у письмових файлах.¹⁴²

---

¹⁴¹‘Project Sunflower. About Us’ [Проєкт "Соняшник". Про нас], accessed 30 April 2023, <https://www.projectsunflowerukraine.com/about>.

¹⁴²Центр сприяння документуванню воєнних злочинів, "Про Центр Документування Воєнних Злочинів", дата звернення 30 квітня 2023 року, <https://warcrimescenter.org/>.

7. Політика України щодо діаспори та еміграції

Зростаючий інтерес української держави до своєї діаспори ілюструють неодноразові заяви Президента Зеленського про важливість української діаспори, зроблені як до, так і після лютого 2022 року.¹⁴³ Зокрема у своїй інавгураційній промові 20 травня 2019 року Президент Зеленський звернувся до української діаспори з такими словами:

«Ви нам дуже потрібні. Усім, хто готовий будувати нову, сильну та успішну Україну, я з радістю надам українське громадянство. Ви повинні їхати в Україну не в гості, а додому. Ми чекаємо на вас. Сувенірів з-за кордону не потрібно, привезіть, будь ласка, свої знання, досвід і ментальні цінності».¹⁴⁴

Починаючи з лютого 2022 року, Президент Зеленський регулярно апелює до української діаспори під час візитів до іноземних держав, як-от Канада та США. У Канаді український президент звернувся до української громади Канади з проханням про допомогу і про те, щоб вони «своїми діями довели, що є частиною української історії, живої історії».¹⁴⁵ Виступаючи перед Конгресом США у Вашингтоні в грудні 2022 року, Зеленський звернувся не лише до членів Конгресу, сенаторів і журналістів, а й до «представників діаспори, які присутні в цій залі і розкидані по всій країні».¹⁴⁶ Ці заяви, здається, визначають нову й особливу роль української діаспори у підтримці української держави.

Українська влада почала розробляти політику щодо діаспори після Помаранчевої революції 2004 року. Закон «Про закордонних українців» 2004 року визначає «українця за кордоном» (також названого «закордонним українцем») як особу, яка є «громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України». Українське етнічне походження означає «належність особи або її предків до української нації та визнання нею України батьківщиною свого етнічного походження».¹⁴⁷ Документ наголошує, що українська держава зобов'язана задовольняти національно-культурні та мовні потреби закордонних українців, а також закликає до взаємного духовного та культурного збагачення. Відповідно до цього закону було створено Національну комісію з питань закордонних українців, на яку покладено завдання керувати – переважно юридичними – справами, пов'язаними із закордонним українством.¹⁴⁸ На додаток до цієї комісії, Міністерство закордонних справ України заснувало Управління закордонного українства та гуманітарного співробітництва.¹⁴⁹ У 2006 році затверджено Національну концепцію закордонного

---

¹⁴³ Andrej Lushnycky, 'Diaspora Deputies: Should Ukraine's Global Community Have a Voice in Parliament?' [Депутати з діаспори: Чи повинна світова громада України мати голос у парламенті?], Atlantic Council, *Ukraine Alert* (blog), 3 December 2020, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/diaspora-deputies-should-ukraines-global-community-have-a-voice-in-parliament/>.

¹⁴⁴ 'Volodymyr Zelensky's Inaugural Address' [Інавгураційна промова Президента Володимира Зеленського], Official website of the President of Ukraine, accessed 12 July 2023, <https://www.president.gov.ua/en/news/inavguracijna-promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelensk-55489>.

¹⁴⁵ Aliona Mazurenko, "Zelensky to Canadians and the Diaspora: We Want to Live," [Зеленський – канадцам і діаспорі: «Ми хочемо жити»] *Ukrainian Pravda*, March 15, 2022, <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/03/15/7331660/>.

¹⁴⁶ 'Full Transcript of Zelensky's Speech Before Congress' [Повний текст промови Зеленського перед Конгресом], *The New York Times*, 21 December 2022, sec. Russia-Ukraine War, <https://www.nytimes.com/2022/12/21/us/politics/zelensky-speech-transcript.html>.

¹⁴⁷ Закон України "Про закордонних українців", L. No. No 25, ст.343 (2004), <https://zakon.rada.gov.ua/go/1582-15>.

¹⁴⁸ До складу цієї комісії входять представники різних державних відомств і міністерств, Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Національної академії наук України, Української весвітньої координаційної ради, Товариства «Україна-Світ» та народні депутати України.

¹⁴⁹ "Ukrainians Worldwide," [Закордонне українство], Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, December 18, 2019, <https://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/ukrainians-worldwide>.

українства.¹⁵⁰ У 2021 році український уряд підготував проєкт Концепції державної цільової програми співпраці із закордонними українцями на період до 2023 року та відповідний План заходів, проте ці документи так і не були затверджені.¹⁵¹

Питання діаспори розглядаються у Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року,¹⁵² опублікованій у 2017 році. У документі визнано, що незаконна анексія Криму Російською Федерацією, збройний конфлікт на Донбасі й економічні негаразди в країні призвели до зростання еміграції та перетворення тимчасової трудової міграції на постійну. Стратегія наголошує на вагомості державної підтримки для кращого використання економічного й інтелектуального потенціалу української діаспори та просування інтересів України за кордоном. Одна з цілей Стратегії передбачає створення умов для повернення та реінтеграції українських мігрантів в українське суспільство. Запропоновано державну систему кредитування для репатріантів, які планують відкрити власний бізнес, та податкові пільги для тих, хто інвестує зароблені за кордоном гроші. Важливість заохочення повернення з-за кордону українців, їхніх нащадків та інших мігрантів згадується в рамках іншої цілі Стратегії із посиленням на корисність співпраці з українською діаспорою в такому заохоченні. У тому ж 2017 році опубліковано План заходів щодо забезпечення реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їх сімей,¹⁵³ що став логічним доповненням до Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» 2015 року і дав сигнал закордонним українцям, що Україна зацікавлена в їхньому поверненні на батьківщину і вживає спеціальних заходів для надання соціальних послуг з реінтеграції після їхнього повернення.

8. Потенційна роль української діаспори у відновленні та майбутньому розвитку України

8.1 Урядова політика

Про залучення діаспори до відбудови йдеться у Плані відновлення, запропонованому Національною радою з питань відновлення України від наслідків війни.¹⁵⁴ Робочі групи Ради підготували та публічно представили в липні 2022 року під час Конференції з відновлення України в Лугано низку документів під загальною назвою «План відновлення України».¹⁵⁵ В них українська діаспора згадується переважно в контексті сприяння поверненню українців на батьківщину. Особливу увагу приділено будівництву нових та відновленню пошкоджених будинків, удосконаленню системи надання соціальних послуг, створенню спеціальних стимулів для підприємців, які працевлаштовуватимуть репатріантів. План також передбачає покращення співпраці з державами-членами ЄС щодо захисту прав громадян України. Розділи Плану відновлення, присвячені відбудові цивільної інфраструктури та культурно-освітнього потенціалу на рівні регіонів і муніципалітетів, окремо окреслюють роль інвестицій та фінансового внеску діаспори. Важливе місце в документах посідає тема налагодження каналів

¹⁵⁰«Про Національну концепцію співпраці із закордонними українцями», Pub. L. No. 875/2006, дата звернення 4 січня 2022 року, <https://www.president.gov.ua/documents/8752006-4948>.

¹⁵¹Міністерство закордонних справ, «Проєкт Концепції державної цільової програми співпраці із закордонними українцями на період до 2023 року», 16 лютого 2020 року, <https://ireland.mfa.gov.ua/news/proyekt-koncepciyi-derzhavnoyi-cilovoyi-programi-spivpraci-iz-zakordonnimi-ukrayincyami-na-period-do-2023-roku>.

¹⁵²«Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року», No. 482–2017, дата звернення 28 серпня 2022 року, <https://zakon.rada.gov.ua/go/482-2017-%D1%80>.

¹⁵³«Про затвердження плану заходів щодо забезпечення реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їх сімей», Pub. L. No. 257–2017 (2017), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2017-p#Text>.

¹⁵⁴«Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни», Pub. L. No. 266/2022 (2022), <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>.

¹⁵⁵«Recovery Plan,» [План відновлення] Ukraine Recovery Conference, accessed February 1, 2023, <https://www.urc2022.com/urc2022-recovery-plan>.

комунікації та співпраці з академічною діаспорою, тобто українськими науковцями та дослідниками, які живуть і працюють за кордоном,¹⁵⁶ та забезпечення онлайн освіти для студентів і викладачів, незалежно від їхнього місця перебування.¹⁵⁷ План відновлення також торкається цифрових ресурсів як інструменту залучення молоді з української діаспори до надання гуманітарної допомоги, підтримки біженців та взаємодії з владою країн призначення.¹⁵⁸ Згадані документи передбачають позитивну роль діаспорних громад у відбудові України, проте ще належить з'ясувати, чи існує достатня політична воля для розвитку двостороннього, взаємного партнерства з діаспорою, для надання їй реальних можливостей впливати на процеси відновлення та визначати роль, яку вона може і бажає взяти на себе в цих процесах.

Уряди країн, що приймають українську діаспору, також розробляють і впроваджують різні програми, спрямовані на сприяння її внеску в розвиток батьківщини. Наприклад, Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) заохочує експертів з діаспори та репатріантів повертатися до країн-партнерів Німеччини, однією з яких є Україна, зокрема пропонуючи їм доплату до заробітної плати, щоби вони, повернувшись, могли застосовувати свої навички та знання для підтримки розвитку й економічного зростання своїх країн.¹⁵⁹

Поряд із національною стратегією відновлення можна було б зробити більше для залучення діаспори до втілення місцевих планів відбудови конкретних міст і населених пунктів. Таке залучення було б корисним з огляду на досвід і розуміння місцевого контексту серед членів діаспори та спиралося б на їхній місцевий патріотизм. Уряди країн, де мешкає українська діаспора, могли б використати її знання та контакти для підтримки відновлення України на місцевому рівні через проекти міст-побратимів.¹⁶⁰ Діаспора також може допомогти налагодити зв'язки між суб'єктами приватного сектору, зокрема малими та середніми підприємствами, в країнах проживання та на батьківщині, а також сприяти розбудові партнерських відносин для реалізації проєктів з відновлення.¹⁶¹

8.2 Громадянське суспільство та міжнародна спільнота

У планах відновлення, опублікованих громадянським суспільством та міжнародними організаціями, залучення діаспори розглядається лише побіжно.¹⁶² Готуючись до Конференції з відновлення України в Лугано, Центр економічного відновлення уклав низку тематичних аналітичних записок щодо відновлення України, де залучення діаспори визначено як потенційний ресурс для стимулювання економічного зростання України.¹⁶³ На додаток до

---

¹⁵⁶ "Draft Ukraine Recovery Plan. Materials of the 'Education and Science' Working Group" [Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Освіта й наука»]

¹⁵⁷ Там само.

¹⁵⁸ "Draft Ukraine Recovery Plan. Materials of the 'Youth and Sports' Working Group" [Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Молодь і спорт»]

¹⁵⁹ Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, 'Programme Migration & Diaspora' [Програма "Міграція та діаспора"], accessed 19 July 2023, <https://www.giz.de/en/worldwide/78803.html>.

¹⁶⁰ Катерина Павлова, "Експертний семінар БДІПЛ та Ворицького університету, 3 липня" (Варшава, 2023).

¹⁶¹ Євгеній Сурняєв, "Експертний семінар БДІПЛ та Ворицького університету, 3 липня" (Варшава, 2023).

¹⁶² Наприклад, у звіті Німецького фонду Маршалла США за 2022 рік під назвою "Проектування відновлення України в дусі Плану Маршалла" (*Designing Ukraine's Recovery in the Spirit of the Marshall Plan*) роль організацій української діаспори не згадується, https://www.gmfus.org/sites/default/files/2022-09/Designing%20Ukraine%E2%80%99s%20Recovery%20in%20the%20Spirit%20of%20the%20Marshall%20Plan_0.pdf.

¹⁶³ "Policy Briefs on Ukrainian Recovery" [Аналітичні записки щодо відновлення України], (London: Centre of Economic Recovery, July 2022),

https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62bea1badf4e93871d7c8ec5_eng%20-%20URC%20brief%20final.pdf.

пропозицій, зосереджених на посиленні ролі української діаспори у представництві українського бізнесу за кордоном та передачі навичок і знань, одна з рекомендацій цього аналітичного центру полягає в тому, щоби дозволити подвійне громадянство для всіх громадян України. Слід зазначити, що в Міжнародній конференції в Лугано взяли участь представники понад 100 українських організацій громадянського суспільства, які спільно задекларували критерії, необхідні для успішного відновлення України, та представили їх у Маніфесті громадянського суспільства 2022.¹⁶⁴ Критерії не включають залучення діаспори чи її організацій.

Загалом, зберігається тенденція розглядати залучення діаспори переважно в економічному контексті. Це природно, оскільки більшість планів відновлення зосереджені насамперед на економічній відбудові України. Наприклад, підготовлений Центром досліджень економічної політики план визначає приватну фінансову допомогу, зібрану українською діаспорою, як потенційне джерело підтримки, з очікуванням, що вона залишатиметься значною в майбутньому.¹⁶⁵ Пізніше, розвиваючи ідеї плану, Центр опублікував більш розгорнуту доповідь «Відновлення України: принципи та політика».¹⁶⁶ Окрім суто фінансових питань на кшталт грошових переказів, автори доповіді розглядають важливість залучення української академічної діаспори до стратегії інтернаціоналізації, спрямованої на сектор досліджень і розробок, що, на їхню думку, є імперативом для сталого відновлення. Цікаве бачення майбутньої ролі діаспори представлено українським аналітичним центром «Український інститут майбутнього», який підкреслює значну роль діаспори в контексті політичної адвокації в країнах призначення та рекомендує українській державі створити нову систему співпраці з діаспорою, що включала б культурний, інформаційний та освітній виміри. На думку Інституту, діаспора також може сприяти поживленню експорту українських товарів.¹⁶⁷

Деякі члени українського громадянського суспільства вбачають потенційний вплив діаспори як такий, що сприяє відбудові на засадах більш справедливого та рівноправного суспільства.¹⁶⁸ Позаяк більшість членів української діаспори живуть у країнах з давніми та усталеними традиціями профспілок та системами захисту прав працівників і соціальних виплат, вони могли б запровадити іншу культуру трудових відносин, поширюючи позитивний досвід в Україні.¹⁶⁹ Ба більше, вони могли б виступати на міжнародній арені за списання зовнішнього боргу, що могло б підвищити потенціал України для забезпечення потреб у сфері охорони здоров'я та освіти. Інформаційно-просвітницькі кампанії та лобювання також необхідні для того, щоби впливати на рішення українського уряду щодо обмеження прав працівників, як у випадку з нещодавно ухваленими змінами до Кодексу законів про працю, що звужують права працівників, зайнятих на малих та середніх підприємствах.¹⁷⁰

---

¹⁶⁴“Civil Society Manifesto 2022,” [Маніфест громадянського суспільства 2022] accessed February 1, 2023, https://drive.google.com/file/d/1a-HuoED_iHaMuZFLBrcWmfk4NtVsVR5t/view.

¹⁶⁵Torbjörn Becker et al., “A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine,” Rapid Response Economics [«План відновлення України», Економіка швидкого реагування] (London: Centre for Economic Policy Research, April 6, 2022), <https://cepr.org/system/files/2022-06/BlueprintReconstructionUkraine.pdf>.

¹⁶⁶“Rebuilding Ukraine: Principles and Policies,” [Відновлення України: принципи та політика] Paris Reports (London: Centre for Economic Policy Research, December 2022), https://cepr.org/system/files/publication-files/178114-paris_report_1_rebuilding_ukraine_principles_and_policies.pdf.

¹⁶⁷UIFuture, «Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою», 22 квітня 2022 року, <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratytu-svij-shans-staty-silnoyu-derzhavoyu/>.

¹⁶⁸Віталій Дудін, "Експертний семінар БДППЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

¹⁶⁹Там само.

¹⁷⁰Там само.

8.3 Організації діаспори

Діаспорні організації можуть бути перевантажені повсякденними завданнями гуманітарної та соціальної допомоги і не завжди здатні долучитися до вироблення пропозицій щодо відновлення України на високому рівні. Менше з тим, члени діаспори очікують визнання свого внеску з боку української влади. Вони бачать себе активними учасниками майбутньої співпраці з Україною у сфері відновлення та майбутнього розвитку країни.¹⁷¹ Хоча вони не завжди погоджуються між собою щодо застосовного до них терміну (наприклад, діаспора, емігранти, закордонні українці, мігранти),¹⁷² багато з них хотіли б мати сильніший, більш об'єднаний та скоординований вплив з огляду на їхній внесок у відновлення України.¹⁷³ Вони усвідомлюють необхідність підвищення обізнаності як про свої спроможності (наприклад, сильна мотивація та мобілізаційний потенціал, зрослий професіоналізм, гнучкість і адаптивність), так і про вразливості (наприклад, залежність від волонтерів, брак кадрового та фінансового потенціалу, нестабільна організаційна структура).¹⁷⁴ Коли йдеться про її внесок, то діаспора воліла б вийти за рамки грошових переказів і принести в Україну свої навички, знання та досвід.¹⁷⁵ Діаспора також могла б допомогти в реалізації програм миру та примирення і працювати над зміцненням прав меншин в Україні.¹⁷⁶ Ті, хто живе у країнах ЄС, могли би бути корисними у процесі вступу України до ЄС. Досвід діаспори може стати у пригоді у цілій низці важливих сфер відновлення, як-от відбудова системи охорони здоров'я, включаючи психологічну допомогу для вирішення проблем ментального здоров'я, пом'якшення спричиненої війною екологічної шкоди, організація волонтерських програм та візитів діаспори, віртуальне наставництво або просування гендерної рівності.¹⁷⁷ Діаспора також може сприяти налагодженню контактів з відповідними установами в країнах перебування та організувати візити до тих країн для обміну передовим досвідом роботи з відбудови.¹⁷⁸

9. Як створити сприятливе середовище для залучення української діаспори?

Роль діаспори у наданні гуманітарної допомоги на місцях, задоволенні потреб новоприбулих біженців, координації підтримки та сприянні політичній мобілізації, а також у забезпеченні політичної та матеріальної підтримки батьківщини є ключовою для допомоги країнам у конфліктній та постконфліктній ситуації. Залучення діаспори може зробити країни стійкішими до криз. Діаспори виступають посередниками між батьківщиною та міжнародними суб'єктами і підтримують політичні цілі своєї батьківщини за кордоном. Діаспори можуть сприяти у наведенні мостів між батьківщиною та суспільствами, що їх приймають. Розширення прав і можливостей діаспор відповідає інтересам країн призначення, які можуть об'єднати зусилля з діаспорними організаціями для реалізації своїх програм у сфері торгівлі й розвитку, а також залучати їх як партнерів для надання допомоги біженцям, що до них прибувають.

---

¹⁷¹Петро Ревко, "Експертний семінар БДПЛ та Ворицького університету, 3 липня" (Варшава, 2023); Наталія Пригорницька, "Експертний семінар БДПЛ та Ворицького університету, 3 липня" (Варшава, 2023).

¹⁷²Супрун, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого"; Керик, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого"; Лапшина, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹⁷³Пригорницька, "Експертний семінар БДПЛ та Ворицького університету, 3 липня"; Павлова, "Експертний семінар БДПЛ та Ворицького університету, 3 липня".

¹⁷⁴Пригорницька, "Експертний семінар БДПЛ та Ворицького університету, 3 липня"; Керик, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹⁷⁵Супрун, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹⁷⁶Супрун, Абрамсон, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹⁷⁷Койнова, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹⁷⁸Сурняєв, "Експертний семінар БДПЛ та Ворицького університету, 3 липня"; Павлова, "Експертний семінар БДПЛ та Ворицького університету, 3 липня".

Позитивний вплив залучення діаспори значною мірою залежить від сприятливого середовища для діяльності діаспори¹⁷⁹ як у країні походження, так і в країні призначення, а також у міжнародному контексті. Діаспори, чий зусилля не дістають підтримки на інституційному чи законодавчому рівні, можуть не лише відчувати, що їх не помічають, а й бути нездатними значуще долучатися. Першим, найважливішим аспектом розширення прав і можливостей діаспор є надання їм статусу і виявлення поваги, наприклад, шляхом визнання їхньої ролі в гуманітарному реагуванні, їхньої чинної практики грошових переказів і їхньої потенційної ролі в майбутньому відновленні. По-друге, діаспори повинні довіряти інституціям на батьківщині щодо прозорості витрачання фінансових ресурсів.¹⁸⁰ По-третє, інституції на батьківщині повинні визнавати різноманітність діаспор і враховувати їхні різні характеристики, а також розмаїті соціально-політичні та географічні контексти, в яких вони працюють. Урахування того, як саме окремі представники діаспори пов'язані з людьми та інституціями в цих різних контекстах, зумовить застосування індивідуального підходу при виробленні відповідних заходів політики.¹⁸¹ Державна політика України щодо діаспори перебуває на стадії переосмислення і, ймовірно, незабаром буде посилена. У зв'язку з цим варто ретельно розглянути питання подвійного громадянства, визнання соціальних прав та уникнення подвійного оподаткування.

9.1 Визнання та картування внеску української діаспори

Як зауважено в цьому звіті, українська діаспора докладає величезних зусиль для підтримки України, проте і представники діаспори, і експерти, які працюють у цій сфері, відзначають, що визнання багатогранного внеску діаспори є недостатнім.

Причин для цього може бути декілька. Так, протягом багатьох років ані уряд, ані усталені діаспорні організації не розглядали українських трудових мігрантів як частину діаспори. Лише Помаранчева революція та Революція гідності почали повільно змінювати таке ставлення.¹⁸² В самій Україні багато хто сприймав діаспорні громади як відірвані від повсякденної реальності в країні,¹⁸³ і тому їхні голоси та досвід не завжди вважалися релевантними для сучасних політичних дискусій в Україні.¹⁸⁴ Наприклад, на відміну від політиків інших країн зі значними діаспорами, українське керівництво все ще не запровадило практики регулярних зустрічей з представниками діаспори під час офіційних візитів за кордон.¹⁸⁵

Облік різноманітних внесків діаспори й активне інформування суспільства про її потенційну роль у відновленні та розвитку країни є складним завданням, яке потребує підтримки багатьох суб'єктів, включно з самою діаспорою. По-перше, громадянське суспільство, засоби масової інформації, державні установи (включаючи консульства та посольства України), міжнародні організації та професійні гуманітарні організації повинні визнати необхідність співпрацювати із закордонними українцями і популяризувати роботу, яку виконує діаспора, серед громадськості в Україні. Наряду з очевидною важливістю повернення українців з-за кордону для відбудови країни, коли це дозволить безпекова ситуація, визнання ролі української діаспори у підтримці країни з-за кордону може створити сприятливе й заохочувальне середовище і підвищити в самій Україні усвідомлення цінності її допомоги. Внесок різних груп закордонних українців, у тому числі представників етнічних меншин, має бути визнаний нарівні з внеском

¹⁷⁹Jennifer M. Brinkerhoff, "Creating an Enabling Environment..." [Створення сприятливого середовища...], цитована праця.

¹⁸⁰Там само.

¹⁸¹Койнова, "Семінар експертів БДПЛ, 9-10 лютого"; Koinova, *Diaspora Entrepreneurs and Contested States [Підприємці з діаспори та держави у стані конфлікту]*.

¹⁸²Лапшина, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹⁸³Абрамсон, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹⁸⁴Супрун, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹⁸⁵Керик, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

авторитетніших діаспорних організацій. На практиці визнання ролі діаспори може набувати різних форм, як-от надання видатним членам діаспори почесного громадянства, називання вулиць їхніми іменами, встановлення меморіальних дощок на знак визнання їхнього фінансового й іншого внеску або популяризація їхнього спадку в масовій культурі.¹⁸⁶ Масова культура й інформаційні кампанії також можуть бути використані як засіб подолання потенційної напруженості, пов'язаної з поверненням людей із-за кордону. Повернення може, принаймні в короткостроковій перспективі, призвести до зростання цін на нерухомість і оренду житла та до посилення конкуренції за ринку праці, що може бути негативно сприйнято тими, хто не виїхав з країни.

Поза сумнівом, більш систематичне картування діяльності та внесків діаспори було б корисним для їх кращої координації. Зрозуміло, що за нинішніх умов точне картування фінансових і негрошових внесків може виявитися неможливим, проте організації діаспори могли би провести самооцінку, тобто самі взяти участь у картуванні та постійно оновлювати інформацію про себе на цифрових платформах. Таке картування могло би також допомогти виявити прогалини, тобто ті сфери, де необхідне активніше залучення діаспори.¹⁸⁷ Це могло би сприяти більшій прозорості, коли йдеться про запрошення представників діаспорних організацій на офіційні заходи або поширення важливої для них інформації з боку українських владних структур. Вебсайт Світового Конгресу Українців пропонує базовий огляд окремих українських громад у світі, представлений на карті. Він включає оцінку кількості українців у кожній країні, основні міста проживання, ключові українські організації, засоби масової інформації, церкви та навчальні заклади.¹⁸⁸

Вставка 12: Приклади картування діаспори

Картування організацій грецької діаспори Оксфордським університетом

Проект «Цифрова карта грецької діаспори» здійснює облік організацій грецької діаспори в усьому світі та є інструментом мережевої взаємодії для грецьких організацій. Динамічна карта відстежує і відображає присутність і тематичну спрямованість грецьких діаспорних організацій у різних країнах. Грецькі організації можна відфільтрувати за такими критеріями, як країна перебування, діяльність і походження.¹⁸⁹

Атлас польської присутності за кордоном (Atlas polskiej obecności za granicą)

Ця публікація є результатом роботи Міністерства закордонних справ Польщі зі збору всебічної інформації про польські громади за кордоном. У ній детально описано діаспорні групи у 33 країнах, де живуть поляки й особи польського походження.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Катерина Крахмальова, "Експертний семінар БДПІЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

¹⁸⁷ Супрун, "Експертний семінар БДПІЛ, 9-10 лютого".

¹⁸⁸ Ukrainian World Congress, 'Our Communities Worldwide' [Наші громади у світі], accessed 12 July 2023, <https://www.ukrainianworldcongress.org/our-communities-worldwide/>.

¹⁸⁹ 'Greek Diaspora Organizations Mapping by Oxford University' [Картування організацій грецької діаспори Оксфордським університетом], accessed 30 April 2023, <http://seesoxdiaspora.org/the-greek-diaspora-map>.

¹⁹⁰ 'Atlas Polskiej Obecności Za Granicą (Atlas of Polish Presence Abroad)' [Атлас польської присутності за кордоном], accessed 30 April 2023, https://issuu.com/msz.gov.pl/docs/atlas_polskiej_obecnosci_za_granica.

9.2 Спеціалізовані інституції з питань діаспори та політичного середовища

Будь-яке спеціалізоване агентство з питань діаспори повинно мати тісні робочі зв'язки з іншими державними установами, особливо з міністерствами, відповідальними за різні сфери, що мають стосунок до внеску діаспори (наприклад, економіка, освіта, охорона здоров'я, відбудова й інші).¹⁹¹ Таке агентство могло би стати першим контактним пунктом для всіх організацій діаспори, які звертаються до центральних органів влади. Доступні й ефективні контактні механізми є наразі проблемою для української діаспори.¹⁹² Тож агентство могло б допомогти діаспорі краще позиціонувати себе в місцевому контексті, наприклад, навчаючи членів діаспори, що прагнуть бути активними в країні, як ефективно спілкуватися, щоби тут їх не сприймали як зверхніх або необізнаних з місцевими реаліями.¹⁹³ Агентство також могло б сприяти запобіганню напруженості та пом'якшенню почуття образи між тими, хто залишився у країні, та тими, хто виїхав. Варто розглянути доцільність забезпечення діаспорі певного рівня участі в управлінні агентством або, принаймні, у визначенні його пріоритетів, а також проведення структурованих консультацій з діаспорою про майбутню політику щодо діаспори. Уряд мав би не визначати одноосібно всі параметри залучення діаспори, а натомість розглядати себе як канал, що сприяє залученню внесків діаспори.¹⁹⁴ При цьому вирішальне значення матиме забезпечення високого рівня політичної легітимності будь-якого діалогу з діаспорою.¹⁹⁵

Посольства та консульства можуть активніше працювати з діаспорою, оскільки вони мають унікальну можливість оцінити її потреби та взаємодіяти з іншими зацікавленими сторонами у приватному та державному секторах.¹⁹⁶ Наприклад, запровадження посади відповідального за зв'язки з діаспорою могло б допомогти у картуванні та координації діяльності діаспори. Інші інституційні рішення можуть включати створення «Дому діаспори» або призначення «радника з питань діаспори» при прем'єр-міністрі.¹⁹⁷

Важливим аспектом зазначених вище заходів має стати розбудова довіри між Україною та діаспорою. Наприклад, можна було б регулярно інформувати діаспору про те, як витрачаються надані нею кошти, а також забезпечити більшу прозорість і вдосконалити нормативно-правову базу для інвестування.

Робота в напрямку інституціоналізації контактів з діаспорою вже здійснюється. Так, проєкт «Плану відновлення України» передбачає створення Національного агентства з питань захисту прав і свобод громадян України, які отримали тимчасовий притулок на території держав-членів ЄС та інших держав, включаючи заснування «Ситуаційно-консультаційного центру» в країнах, що приймають українських біженців.¹⁹⁸ Деталі стосовно мандату та функцій цієї установи ще не оприлюднені. З огляду на запропоновану назву установи, цілком імовірно, що її мандат буде вужчим і стосуватиметься лише тих громадян України, які отримали тимчасовий захист за кордоном. Поза сумнівом, покращення комунікації та надання послуг цій групі є вкрай важливим; водночас, на порядку денному також має бути налагодження комунікації з більш осілими членами діаспори.¹⁹⁹

¹⁹¹ Орхуела, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹⁹² Керик, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹⁹³ Абрамсон, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹⁹⁴ Абрамсон.

¹⁹⁵ Марта Ярошевич, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого" (Варшава, 2023).

¹⁹⁶ International Organization for Migration, 'Diasporas and Development: Bridging Societies and States' [Діаспори та розвиток: наведення мостів між державами та суспільствами].

¹⁹⁷ Крахмальова, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

¹⁹⁸ "Recovery Plan," [План відновлення] Ukraine Recovery Conference, accessed February 1, 2023, <https://www.urc2022.com/urc2022-recovery-plan>.

¹⁹⁹ Сушко, "Експертний семінар БДПЛ, 9-10 лютого".

Обговорюючи параметри сприятливого середовища для залучення української діаспори, деякі експерти зазначали, що важливим фактором, здатним мобілізувати діаспору, посилити довіру та стимулювати її довгострокову зацікавленість у політиці батьківщини, може стати запровадження подвійного громадянства.²⁰⁰ Подвійне громадянство, також відоме як множинне громадянство, – це правовий статус, властивий особі одночасно у двох або більше державах. Загально визнано, що доступ до подвійного громадянства дозволяє членам діаспори підтримувати тісніші контакти зі своєю батьківщиною, користуючись при цьому повними правами у країні проживання. Більшість демократичних країн визнають подвійне або множинне громадянство у своєму законодавстві. Це практична реакція з боку держав на обставини зростання міграції, числа багатонаціональних шлюбів і дітей, народжених від багатонаціональних батьків.²⁰¹

Політика подвійного громадянства вимагає від держави визнання того, що громадянство не є ексклюзивним договором, який вона укладає з громадянином.²⁰² Тому багато країн ЄС, дозволяючи подвійне громадянство на загальному рівні, вважають за краще, щоб мігранти у разі натуралізації відмовлялися від свого попереднього громадянства.²⁰³ Наприклад, у Німеччині дозволялося набувати друге громадянство лише в дуже обмеженій кількості випадків, наприклад, для дітей, народжених від батьків з подвійним громадянством.²⁰⁴ Однак зараз цей підхід переглядають, і нещодавно запропонований законопроект про громадянство Німеччини може дозволити набуття німецького громадянства без відмови від попереднього.²⁰⁵ У Польщі та Чехії дозволено подвійне громадянство, і заявники можуть зберегти своє поточне громадянство під час отримання польського або чеського громадянства.

Серед інших сфер політики, згаданих експертами, були визнання соціальних прав та уникнення подвійного оподаткування.²⁰⁶ Як правило, двосторонні угоди про соціальний захист базуються на чотирьох засадах: рівному ставленні, застосуванні однієї із систем законодавства, підсумовуванні страхового стажу та збереженні набутих прав (експорт пільг).²⁰⁷ До 2022 року Україна мала угоди про соціальне забезпечення з Болгарією, Естонією, Латвією, Литвою, Іспанією, Чехією, Словаччиною, Португалією та Польщею.²⁰⁸ У випадку Польщі польсько-

---

²⁰⁰ Керик, "Експертний семінар БДПІЛ, 9-10 лютого"; Супрун, "Експертний семінар БДПІЛ, 9-10 лютого".

²⁰¹ Rainer Bauböck et al., 'Acquisition and Loss of Nationality | Volume 2: Country Analyses: Policies and Trends in 15 European Countries' [Набуття та втрата громадянства | Том 2: Аналіз країн: Політика і тенденції в 15 європейських країнах] (Amsterdam University Press, 2006), <https://www.jstor.org/stable/j.ctt46n00f>.

²⁰² Eva Østergaard-Nielsen, 'Dual Citizenship: Policy Trends and Political Participation in EU Member States' [Подвійне громадянство: тенденції політики та політична участь у державах-членах ЄС] CONSTITUTIONAL AFFAIRS, 1 January 2008, https://www.academia.edu/67193971/Dual_citizenship_Policy_trends_and_political_participation_in_EU_member_states_CONSTITUTIONAL_AFFAIRS.

²⁰³ Там само.

²⁰⁴ Federal Ministry of the Interior and Community, 'Dual Citizenship - Multiple Nationality' [Подвійне громадянство - множинне громадянство], accessed 30 April 2023, https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/faqs/EN/topics/migration/staatsang/Doppelte_Staatsangehoerigkeit_Mehrstaatigkeit_en.html.

²⁰⁵ Germany Models New Citizenship Law on France to Tackle Labour Shortage [Німеччина розробляє новий закон про громадянство за французькою моделлю для подолання дефіциту робочої сили] - EURACTIV.Com, accessed 13 October 2023, <https://www.euractiv.com/section/politics/news/germany-models-new-citizenship-law-on-france-to-tackle-labour-shortage/>.

²⁰⁶ Крахмальова, "Експертний семінар БДПІЛ, 9-10 лютого"; Ярошевич, "Експертний семінар БДПІЛ, 9-10 лютого".

²⁰⁷ Beata Samoraj-Charitonow, 'Citizens of Ukraine in the Polish Social Insurance System' [Громадяни України в польській системі соціального страхування], *Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i Praktyka* 1, no. 144 (2020): 3–24, https://doi.org/10.32088/0000_21.

²⁰⁸ Commission Staff Working Document, "Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on

українська угода про соціальний захист, що набула чинності у 2014 році, передбачає подвійне визнання страхового стажу, необхідного для отримання пенсійних прав та інших соціальних виплат, зокрема пов'язаних з декретними відпустками та лікарняними.²⁰⁹

Українці, переміщені внаслідок війни, також зіткнулися з проблемою подвійного оподаткування та належного документування періодів свого податкового резидентства.²¹⁰ У листі Міністерства фінансів Польщі від 6 липня 2022 року до Офісу ефективного регулювання України Польща повідомила, що у воєнний час українські платники податків, які проживають у Польщі, можуть продовжувати декларувати свій статус податкового резидента в Україні та сплачувати податки там, попри те, що живуть і працюють у Польщі.²¹¹ Аналогічну процедуру запровадила Німеччина. Ірландія та Литва дозволили громадянам України не сплачувати податки у відповідних країнах проживання у 2022 році, навіть якщо вони перебувають там більше 183 днів протягом року.²¹² Ці заходи можуть збільшити податкові надходження до бюджету України з-за кордону.

Ukraine's application for membership of the European Union" [Аналітичний звіт за результатами Повідомлення Комісії Європейському Парламенту, Європейській Раді та Висновку Комісії Ради щодо заявки України на членство в Європейському Союзі], 01.02.2023

²⁰⁹Sejm RP, 'Umowa Między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o Zabezpieczeniu Społecznym, Sporządzona w Kijowie Dnia 18 Maja 2012 r.' [Угода між Республікою Польща та Україною про соціальне забезпечення, укладена в Києві 18 травня 2012 року] (Dziennik Ustaw 2013 poz. 1373, 2013), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20130001373>.

²¹⁰Roman Vlasenko, 'Solving the Double Taxation of Ukrainian Refugees as a Part of Support Measures' [Вирішення проблеми подвійного оподаткування українських біженців як частина заходів підтримки], GLOBSEC, accessed 12 July 2023, <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/solving-double-taxation-ukrainian-refugees-part-support-measures>.

²¹¹Republic of Poland, Ministry of Finance, and Income Tax Department, 'Letter Ref # 679 Dated June 14, 2022 to Mr Oleksii DOROHAN Better Regulation Delivery Office Ukraine' [Лист № 679 від 14 червня 2022 року до пана Олексія Дороганя, Офіс ефективного регулювання в Україні], 6 July 2022, <https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2022/07/MF-odpowiedz-49.pdf>.

²¹²Vlasenko, 'Solving the Double Taxation of Ukrainian Refugees as a Part of Support Measures' [Вирішення проблеми подвійного оподаткування українських біженців як частина заходів підтримки].

Висновки

Діаспори забезпечують «людський зв'язок» між країнами призначення та країнами походження. Вони не лише сприяють децентралізованій, демократичній співпраці між державами та суспільствами, але й допомагають просувати людиноцентричний підхід до управління міграцією в міжнародному контексті. Наявні дослідження підтверджують позитивну роль діаспор у процесі розвитку їхньої батьківщини. Детально вивчено їхню роль як постачальників фінансових переказів (а також соціальних, культурних і політичних внесків) та доведено, що внески діаспор допомагають зменшити бідність, економічну нерівність і безробіття в країнах походження. Ба більше, діаспори часто приносять на батьківщину підприємницький дух і навички чи то по поверненню, чи то віддалено з країни перебування. Діаспори можуть відігравати важливу роль у просуванні демократії в країнах свого походження, зміцнюючи громадянське суспільство, гендерну рівність і кидаючи виклик недемократичним практикам. Діаспори також можуть виступати посередниками між батьківщиною та міжнародними суб'єктами і просувати політичні інтереси своєї батьківщини за кордоном.

Роль діаспор зростає під час військових конфліктів або економічних криз. Грошові перекази, зазвичай стійкі до економічних криз і конфліктів, часто виявляються основним джерелом доходу для внутрішньо переміщених осіб і тому здатні сприяти зменшенню вторинних міграційних потоків. Завдяки розумінню місцевих реалій діаспори, як правило, надають найбільш своєчасну, гнучку і довготривалу гуманітарну допомогу. За належного сприяння їхні внески можуть ставати важливим фінансовим інструментом у постконфліктній відбудові таких секторів, як освіта, охорона здоров'я та інші сфери цивільної інфраструктури. Діаспори беруть активну участь у публічній дипломатії, організовуючи акції протесту, виступаючи у ЗМІ, зустрічаючись з політиками й іншими зацікавленими сторонами, а також обстоюючи інтереси батьківщини на міжнародній арені. Ключовою сферою залучення діаспор є просування та досягнення правосуддя перехідного періоду. Діаспори також можуть допомогти у зміцненні державності та вирішенні конфліктів.

Водночас, із низки причин значний і різноманітний внесок діаспор може залишатися поза увагою. По-перше, це пов'язано з динамічним і розмаїтим характером їхньої участі. Діаспора не обов'язково повинна мати стабільне почуття колективного обов'язку перед країною походження, і будь-які пов'язані з цим зобов'язання можуть змінюватися залежно від часу та контексту. По-друге, діаспори – це соціальні рухи, орієнтовані на батьківщину, які зазвичай керуються почуттям морального обов'язку і часто надають підтримку на добровільних, а не професійних засадах. Через низький рівень їх інституціонального оформлення уряди чи міжнародні організації часто не виявляють достатнього визнання ролі діаспор. Тому надання їм статусу та належної поваги є суттєвим аспектом розширення прав і можливостей діаспор. Важливо, щоб діаспори довіряли інституціям батьківщини, зокрема щодо прозорості у витрачанні фінансових ресурсів.

Українська діаспора за кордоном складається з різних поколінь мігрантів, які залишили батьківщину з різних причин: безпекових, політичних, економічних, сімейних, пов'язаних зі зміною кордонів або примусовою депортацією. Хоча певні групи українців за кордоном вважають за краще говорити про себе як про трудових мігрантів або політичних емігрантів, це не означає, що вони не можуть час від часу виявляти більшу чи меншу активність у стосунках із батьківщиною. Тому межі належності до діаспори мають бути гнучкими, інклюзивними і ґрунтуватися на почутті такої належності.

Роль української діаспори, яка є невід'ємною частиною громадянського суспільства в Україні та інших країнах, виявилася надважливою як загалом, так і зокрема після лютого 2022 року.²¹³ Вона доклалася до мобілізації гуманітарної допомоги, організації підтримки біженців, а також забезпечення зв'язку з місцевими, національними та міжнародними організаціями, які шукали партнерів для надання допомоги населенню в Україні та біженцям за кордоном. Благодійність і гуманітарна допомога були найпоширенішими формами реагування української діаспори як всередині України, так і щодо новоприбулих біженців. Основними сферами гуманітарного реагування були охорона здоров'я, продовольча безпека, надання тимчасового житла й освіта. Разом із тим, досі не існує комплексної оцінки обсягів гуманітарної підтримки та видів допомоги, наданої українською діаспорою.

Попри зростаючий інтерес української влади до посилення співпраці з діаспорою, державна політика щодо діаспори після 2022 року потребуватиме перегляду у світлі сплеску вимушеної міграції з України, спричиненої військовою агресією Російської Федерації. Залишається відкритим питання, чи зможе Україна розвинути двостороннє взаємовигідне партнерство з діаспорою, в якому останній буде надано право голосу та можливість впливати на процеси відновлення й активно визначати свою роль у цих процесах. Для свого подальшого довгострокового залучення українська діаспора потребує сприятливого середовища, створеного українським урядом, і підтримки з боку українського суспільства в цілому. Уряди та громадянське суспільство приймаючих країн і міжнародні організації теж можуть відігравати важливу роль у сприянні участі діаспори в цих процесах. Найважливішим питанням, що пронизує всі інші сфери залучення діаспори, є визнання ролі, яку відіграє українська діаспора. Видається, що можна було би приділити більше уваги як минулому внеску діаспори, так і її майбутній ролі у відновленні та розвитку країни. Внесок діаспори буде очікувано найпомітнішим в економічній сфері, проте можна було би зробити більше для активізації потоків людського капіталу, а також політичного і культурного залучення діаспори. Корисним для належного визнання і покращення координації діяльності та внеску української діаспори могло би стати їх систематичне картування. Україна могла б розглянути доцільність створення міністерства або спеціалізованого агентства з питань діаспори, яке б відповідало за контакти з діаспорними громадами та координувало політику щодо діаспори між різними секторами уряду. Посилення консульського потенціалу українських дипломатичних місій за кордоном та інвестиції в довгостроковий діалог з діаспорою в країнах перебування також мають сприяти створенню придатного середовища для її мобілізації та залучення. Ключовим аспектом діяльності установ, що опікуються питаннями діаспори, мають стати підтримання та зміцнення довірчих відносин між Україною та її діаспорою, а також забезпечення легітимності участі діаспори в житті українського суспільства.

---

²¹³Приклади, наведені в цьому звіті, є лише ілюстраціями різних видів залучення і не повинні розглядатися як спроба всеосяжного картування ландшафту діаспори та її діяльності.

Бібліографія

- Abramson, Yehonatan. 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- Adema, Joop, Yvonne Giesing, Tetyana Panchenko, and Panu Poutvaara. 'The Role of the Diaspora for the Recovery of Ukraine'. *EconPol Forum*, CESifo, 24, no. 2 (2023): 41–45.
- Ainsley, Julia. 'U.S. Has Admitted 271,000 Ukrainian Refugees since Russian Invasion, Far above Biden's Goal of 100,000'. *NBC News*, 23 February 2023. <https://www.nbcnews.com/politics/immigration/us-admits-271000-ukrainian-refugees-russia-invasion-biden-rcna72177>.
- Anastasakis, Othon. 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- 'Atlas Polskiej Obecności Za Granicą (Atlas of Polish Presence Abroad)'. Accessed 30 April 2023. https://issuu.com/msz.gov.pl/docs/atlas_polskiej_obecnosci_za_granica.
- Bauböck, Rainer, Eva Ersbøll, Kees Groenendijk, and Harald Waldrauch. 'Acquisition and Loss of Nationality|Volume 2: Country Analyses: Policies and Trends in 15 European Countries'. Amsterdam University Press, 2006. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt46n00f>.
- Bondar, Kateryna. 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- Brinkerhoff, Jennifer M. 'Creating an Enabling Environment for Diasporas' Participation in Homeland Development: Enabling Diaspora Contributions'. *International Migration* 50, no. 1 (February 2012): 75–95. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2009.00542.x>.
- . 'Diasporas and Conflict Societies: Conflict Entrepreneurs, Competing Interests or Contributors to Stability and Development?' *Conflict, Security & Development* 11, no. 02 (May 2011): 115–43. <https://doi.org/10.1080/14678802.2011.572453>.
- . 'Diasporas, Skills Transfer, and Remittances: Evolving Perceptions and Potential'. Converting Migration Drains into Gains: Harnessing the Resources of Overseas Professionals. Manila: Asian Development Bank, 2006.
- . 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- Brubaker, Rogers. 'The "Diaspora" Diaspora'. *Ethnic and Racial Studies* 28, no. 1 (January 2005): 1–19. <https://doi.org/10.1080/0141987042000289997>.
- Centre for Assistance of War Crimes Documentation. 'Про Центр Документування Воєнних Злочинів'. Accessed 30 April 2023. <https://warcrimescenter.org/>.
- Clarkson, Alexander. 'Coming to Terms with Odessa Ukraine: The Impact of the Maidan Uprising on the Ukrainian Diaspora'. In *Transnational Ukraine? Networks and Ties That Influence(d) Contemporary Ukraine*, 159:115–36. Soviet and Post-Soviet Politics and Society. Ibidem Verlag, 2017.
- Cochrane, Feargal. 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- Cochrane, Feargal, Bahar Baser, and Ashok Swain. 'Home Thoughts from Abroad: Diasporas and Peace-Building in Northern Ireland and Sri Lanka'. *Studies in Conflict & Terrorism* 32, no. 8 (13 August 2009): 681–704. <https://doi.org/10.1080/10576100903040716>.
- Cohen, Robin. 'Diasporas and the Nation-State: From Victims to Challengers'. *International Affairs* 72, no. 3 (July 1996): 507–20. <https://doi.org/10.2307/2625554>.
- . *Global Diasporas: An Introduction*. 3rd ed. London: Routledge, 2022. <https://doi.org/10.4324/9781003256526>.
- Danish Refugee Council. 'About Us', 6 January 2023. <https://pro.drc.ngo/about-us/>.
- Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. 'Programme Migration & Diaspora'. Accessed 19 July 2023. <https://www.giz.de/en/worldwide/78803.html>.
- Diaspora Emergency Action & Coordination. 'Diaspora Emergency Response to the Ukraine Crisis', 23 December 2022. <https://www.demac.org/response/ukraine>.
- Dudin, Vitalii. 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- Dziadyk, Natalia. 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- European Commission. 'Action Plan on Integration and Inclusion 2021 - 2027. COM (2020) 758', 2020. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0758&from=EN>.
- European Commission. Joint Research Centre. *Diaspora Finance for Development: From Remittances to Investment*. LU: Publications Office, 2021. <https://data.europa.eu/doi/10.2760/034446>.

- European Union Diaspora Facility (EUDiF). ‘Diaspora Engagement Mapping Ukraine’. International Centre for Migration Policy Development (ICMPD), March 2020. https://diasporaforddevelopment.eu/wp-content/uploads/2021/10/CF_Ukraine-v.7.pdf.
- Eurostat. ‘Ukrainian Citizens in the EU’, November 2022. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ukrainian_citizens_in_the_EU#Ukrainian_citizens_authorized_to_stay_in_the_EU.
- Faure, Aymeric. ‘New Greek Migrants Remitting Behaviour: Exploring the Factors in the Rapid Decline of Remittances Inflows in Greece’. The Greek Diaspora Project. SEESOX Diaspora Briefs, September 2017. <http://seesoxdiaspora.org/publications/briefs/new-greek-migrants-remitting-behaviour-exploring-the-factors-in-the-rapid-decline-of-remittances-inflows-in-greece>.
- Federal Ministry of the Interior and Community. ‘Dual Citizenship - Multiple Nationality’. Accessed 30 April 2023. https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/faqs/EN/topics/migration/staatsang/Doppelte_Staatsang_ehoerigkeit_Mehrstaatigkeit_en.html.
- Fedyuk, Olena. ‘ODIHR Expert Workshop, 9-10 February’. Warsaw, 2023.
- Fedyuk, Olena, and Marta Kindler. ‘Migration of Ukrainians to the European Union: Background and Key Issues’. In *Ukrainian Migration to the European Union*, edited by Olena Fedyuk and Marta Kindler, 1–14. IMISCOE Research Series. Cham: Springer International Publishing, 2016. https://doi.org/10.1007/978-3-319-41776-9_1.
- Galstyan, Nare, and Maurizio Ambrosini. ‘Diasporas and Collective Remittances: From State-Driven to Unofficial Forms of Diaspora Engagement’. *International Migration Review*, 15 June 2022, 019791832211035. <https://doi.org/10.1177/01979183221103572>.
- Gelb, Stephen, Sona Kalantaryan, Simon McMahon, and Perez-Fernandez, Marta. ‘Diaspora Finance for Development: From Remittances to Investment’. JRC technical report, 15 June 2021. <https://doi.org/10.2760/034446>.
- ‘Germany Models New Citizenship Law on France to Tackle Labour Shortage - EURACTIV.Com’. Accessed 13 October 2023. <https://www.euractiv.com/section/politics/news/germany-models-new-citizenship-law-on-france-to-tackle-labour-shortage/>.
- ‘Greek Diaspora Organizations Mapping by Oxford University’. Accessed 30 April 2023. <http://seesoxdiaspora.org/the-greek-diaspora-map>.
- Ho, Elaine L. E., and Fiona McConnell. ‘Conceptualizing “Diaspora Diplomacy”: Territory and Populations Betwixt the Domestic and Foreign’. *Progress in Human Geography* 43, no. 2 (April 2019): 235–55. <https://doi.org/10.1177/0309132517740217>.
- Holodomor Museum. ‘Memorandum of Cooperation between the Ministry of Culture of Ukraine, Ukrainian World Congress, Holodomor Museum and Foundation of the Holodomor Museum Development’, 22 April 2021. <https://holodomormuseum.org.ua/en/news-museji/memorandum-of-cooperation-between-the-ministry-of-culture-of-ukraine-ukrainian-world-congress-holodomor-museum-and-foundation-of-the-holodomor-museum-development/>.
- Immigration, Refugees and Citizenship Canada. ‘Ukraine Immigration Measures: Key Figures’, 24 May 2023. <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/ukraine-measures/key-figures.html>.
- ‘In Poland Local NGOs Issued an Open Letter to International Donors and Organizations That Want to Help Ukrainian Refugees in Poland Calling for Respect, Partnership and Attention to the Time and Working Culture of Local NGOs’. Accessed 30 April 2023. <https://zagranica.org.pl/wp-content/uploads/2022/10/Open-letter-to-international-donors.pdf>.
- International Organization for Migration. ‘Diasporas and Development: Bridging Societies and States’. Geneva: International Organization for Migration, 2013. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/migrated_files/What-We-Do/idm/workshops/IDM-2013-Diaspora-Ministerial-Conference/DMC_Final_Conference_Report.pdf.
- . ‘Gender, Migration and Remittances’. Factsheet, 23 June 2015. <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/about-iom/Gender-migration-remittances-infosheet.pdf>.

- International Organization for Migration. 'Remittances in War: How Money from Abroad Is Helping Ukraine', 18 January 2023. <https://ukraine.iom.int/stories/remittances-war-how-money-abroad-helping-ukraine>.
- Jaroszewicz, Marta. 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- Johnson Paula Doherty. 'Diaspora Philanthropy: Influences, Initiatives, and Issues'. The Philanthropic Initiative, Inc. and The Global Equity Initiative. Harvard University, 1 May 2007. <https://www.cbd.int/financial/charity/usa-diasporaphilanthropy.pdf>.
- Keryk, Myroslava. 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- Knudsen, Anders. 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- Koinova, Maria. *Diaspora Entrepreneurs and Contested States*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2021.
- . 'Diasporas and Democratization in the Post-Communist World'. *Communist and Post-Communist Studies* 42, no. 1 (1 March 2009): 41–64. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2009.02.001>.
- . 'Diasporas and Democratization in the Post-Communist World'. *Communist and Post-Communist Studies* 42, no. 1 (1 March 2009): 41–64. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2009.02.001>.
- . 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- Koinova, Maria, and Dženeta Karabegović. 'Causal Mechanisms in Diaspora Mobilizations for Transitional Justice'. *Ethnic and Racial Studies* 42, no. 11 (18 August 2019): 1809–29. <https://doi.org/10.1080/01419870.2019.1624802>.
- . 'Diasporas and Transitional Justice: Transnational Activism from Local to Global Levels of Engagement'. *Global Networks* 17, no. 2 (April 2017): 212–33. <https://doi.org/10.1111/glob.12128>.
- Koinova, Maria, and Gerasimos Tsourapas. 'How Do Countries of Origin Engage Migrants and Diasporas? Multiple Actors and Comparative Perspectives'. *International Political Science Review* 39, no. 3 (June 2018): 311–21. <https://doi.org/10.1177/0192512118755843>.
- Krakhmalova, Kateryna. 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- Krasynska, Svitlana. 'Digital Civil Society: Euromaidan, the Ukrainian Diaspora, and Social Media'. In *Ukraine's Euromaidan: Analyses of a Civil Revolution*, 177–98. ibidem Press, 2015. https://www.researchgate.net/publication/280080500_Digital_Civil_Society_Euromaidan_the_Ukrainian_Diaspora_and_Social_Media.
- Lapshyna, Iryna. 'Do Diasporas Matter? The Growing Role of the Ukrainian Diaspora in the UK and Poland in the Development of the Homeland in Times of War' 8, no. 1 (2019): 51–73. <https://doi.org/10.17467/ceemr.2019.04>.
- . 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- Lushnycky, Andrej. 'Diaspora Deputies: Should Ukraine's Global Community Have a Voice in Parliament?' Atlantic Council. *Ukraine Alert* (blog), 3 December 2020. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/diaspora-deputies-should-ukraines-global-community-have-a-voice-in-parliament/>.
- Madziva, Roda, Juliana Siwale, and Juliet Thondhlana. 'Exploring Gender and Diaspora Investment Among Diaspora Women in the UK'. In *African Diaspora Direct Investment*, edited by Dieu Hack-Polay and Juliana Siwale, 211–37. Cham: Springer International Publishing, 2018. https://doi.org/10.1007/978-3-319-72047-0_10.
- Marinova, Nadejda K. *Ask What You Can Do For Your (New) Country: How Host States Use Diasporas*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2017.
- Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. 'MIP: The Ukrainian World Congress Will Contribute to Spread the Truth about Ukraine in the World', 25 August 2016. <https://mkip.gov.ua/en/news/1429.html>.
- Ministry of Foreign Affairs. 'Проект Концепції Державної Цільової Програми Співпраці Із Закордонними Українцями На Період До 2023 Року', 16 February 2020. <https://ireland.mfa.gov.ua/news/proyekt-koncepciyi-derzhavnoyi-cilovoyi-programi-spivpraci-iz-zakordonnimi-ukrayincyami-na-period-do-2023-roku>.
- Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. 'Ukrainians Worldwide', 18 December 2019. <https://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/ukrainians-worldwide>.

- ‘More Than One Million Americans Report Ukrainian Ancestry’. United States Census Bureau, 7 July 2022. <https://www.census.gov/library/stories/2022/07/more-than-one-million-americans-report-ukrainian-ancestry.html>.
- Official website of the President of Ukraine. ‘Volodymyr Zelenskyy’s Inaugural Address’. Accessed 12 July 2023. <https://www.president.gov.ua/en/news/inavguracijna-promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelensk-55489>.
- Organization for Security and Co-operation in Europe. ‘Engaging the Ukrainian Diaspora in Reconstruction and Development. Warsaw Human Dimension Conference Side Event. OSCE/ODIHR Meeting Report’. Warsaw: OSCE/ODIHR, October 2022. <https://www.osce.org/odihr/528936>.
- Orjuela, Camilla. ‘Mobilising Diasporas for Justice. Opportunity Structures and the Presencing of a Violent Past’. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44, no. 8 (11 June 2018): 1357–73. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1354163>.
- . ‘ODIHR Expert Workshop, 9-10 February’. Warsaw, 2023.
- Østergaard-Nielsen, Eva. ‘Dual Citizenship : Policy Trends and Political Participation in EU Member States CONSTITUTIONAL AFFAIRS’, 1 January 2008. https://www.academia.edu/67193971/Dual_citizenship_Policy_trends_and_political_participation_in_EU_member_states_CONSTITUTIONAL_AFFAIRS.
- Pavlova, Kateryna. ‘ODIHR and University of Warwick Expert Workshop, 3 July’. Warsaw, 2023.
- Pedroza, Luicy, and Pau Palop-García. ‘¿Retorno o Remesas? Políticas Económicas de Los Estados de Latinoamérica y El Caribe Hacia Su Diáspora’. *Apuntes: Revista de Ciencias Sociales* 46, no. 84 (2019): 159–84. <https://doi.org/10.21678/apuntes.84.1017>.
- ‘Project Sunflower. About Us’. Accessed 30 April 2023. <https://www.projectsunflowerukraine.com/about>.
- Pryhomyska, Nataliya. ‘ODIHR and University of Warwick Expert Workshop, 3 July’. Warsaw, 2023.
- Rabat Process: Euro-African Dialogue on Migration and Development. ‘Collection of Diaspora Engagement Practices”, November 2020. <https://www.rabat-process.org/en/activities/publications/publication-collection-diaspora-engagement-practices>.
- Ratha Dillip. ‘What Are Remittances? Finance and Development’. International Monetary Found, 2017. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/pdf/ratha-remittances.pdf>.
- Republic of Poland, Ministry of Finance, and Income Tax Department. ‘Letter Ref # 679 Dated June 14, 2022 to Mr Oleksii DOROHAN Better Regulation Delivery Office Ukraine’, 6 July 2022. <https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2022/07/MF-odpowiedz-49.pdf>.
- Reuters. ‘Over 66,200 Ukrainian Men Have Returned from Abroad to Fight, Says Defence Minister’, 5 March 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/over-66200-ukrainian-men-have-returned-abroad-fight-says-defence-minister-2022-03-05/>.
- Rewko, Petro. ‘ODIHR and University of Warwick Expert Workshop, 3 July’. Warsaw, 2023.
- Safran, William. ‘Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return’. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* 1, no. 1 (March 1991): 83–99. <https://doi.org/10.3138/diaspora.1.1.83>.
- Samoraj-Charitonow, Beata. ‘Citizens of Ukraine in the Polish Social Insurance System’. *Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i Praktyka* 1, no. 144 (2020): 3–24. https://doi.org/10.32088/0000_21.
- Satzewich, Vic. *The Ukrainian Diaspora*. Global Diasporas. London and New York: Routledge, 2002.
- Schiller, Nina Glick. ‘Long-Distance Nationalism’. In *Encyclopedia of Diasporas*, edited by Melvin Ember, Carol R. Ember, and Ian Skoggard, 570–80. Boston, MA: Springer US, 2005. https://doi.org/10.1007/978-0-387-29904-4_59.
- Sejm RP. ‘Umowa Między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o Zabezpieczeniu Społecznym, Sporządzona w Kijowie Dnia 18 Maja 2012 r.’ *Dziennik Ustaw* 2013 poz. 1373, 2013. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20130001373>.
- ‘SEND \$1K TO DIRECTLY SPONSOR A FAMILY FROM UKRAINE’. Accessed 30 April 2023. <https://www.1kproject.org/>.
- Sie Dhian Ho, Monika, Bob Deen, and Drost Niels. ‘Long-Term Protection in Europe Needed for Millions of Ukrainian Refugees’. *Clingendael Alert*, September 2022.

- <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2022-08/long-term-protection-in-europe-needed-for-millions-of-ukrainian-refugees-.pdf>.
- Statistics Canada. 'A Sociodemographic Profile of Ukrainian-Canadians', 2022. <https://doi.org/10.25318/36280001202200400003-ENG>.
- Suprun, Ulana. 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- Surniaiev, Yevhenii. 'ODIHR and University of Warwick Expert Workshop, 3 July'. Warsaw, 2023.
- Sushko, Iryna. 'ODIHR Expert Workshop, 9-10 February'. Warsaw, 2023.
- Terlecky, Iryna. 'ODIHR and University of Warwick Expert Workshop, 3 July'. Warsaw, 2023.
- The Frederick S. Pardee Center for the Study of the Longer-Range Future. 'Remittance Flows to Post-Conflict States: Perspectives on Human Security and Development'. Boston University, 2013. https://www.bu.edu/africa/files/2018/11/Pardee_CenterRemittanceFlows_Pr4-1.pdf.
- The Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. 'Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine to the Human Rights Council'. United Nations Human Rights Council, 16 March 2023. https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_AUV_EN.pdf.
- The New York Times*. 'Full Transcript of Zelensky's Speech Before Congress'. 21 December 2022, sec. Russia-Ukraine War. <https://www.nytimes.com/2022/12/21/us/politics/zelensky-speech-transcript.html>.
- Tsourapas, Gerasimos. 'Why Do States Develop Multi-Tier Emigrant Policies? Evidence from Egypt'. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 41, no. 13 (10 November 2015): 2192–2214. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2015.1049940>.
- Udrea, Andreea, David Smith, and Karl Cordell. 'Karta Polaka , Poland and Its Co-Ethnics Abroad'. *Ethnopolitics* 20, no. 1 (1 January 2021): 1–11. <https://doi.org/10.1080/17449057.2020.1808311>.
- UIFuture. 'Україна 2022. Як Не Втратити Свій Шанс Стати Сильною Державою', 22 April 2022. <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/>.
- UkraineInvest and Ukrainian World Congress Signed Memorandum of Cooperation', 23 January 2023. <https://ukraineinvest.gov.ua/news/ukraineinvest-and-ukrainian-world-congress-signed-memorandum-of-cooperation/>.
- Ukrainian Medical Association of the United Kingdom. 'Work in the UK'. Umauk, 2022. <https://www.umauk.org/workintheuk>.
- Ukrainian World Congress. 'About the UWC', 23 January 2023. <https://www.ukrainianworldcongress.org/about/>.
- . 'Our Communities Worldwide'. Accessed 12 July 2023. <https://www.ukrainianworldcongress.org/our-communities-worldwide/>.
- Ukrainian World Congress. 'Ukrainian World Congress Signs Memorandum with Cabinet of Ministers of Ukraine', 10 December 2020. <https://www.ukrainianworldcongress.org/ukrainian-world-congress-signs-memorandum-with-cabinet-of-ministers-of-ukraine/>.
- Ukrainian World Congress. 'UWC Enhances Collaboration with Ukraine's Ministry of Defense', 10 January 2023. <https://www.ukrainianworldcongress.org/uwc-enhances-collaboration-with-ukraines-ministry-of-defense/>.
- Ukrainian World Congress. 'UWC Receives an Honorary Award from President Zelensky', 5 January 2023. <https://www.ukrainianworldcongress.org/uwc-receives-an-honorary-award-from-president-zelensky/>.
- Ukraiński Dom. 'Nasze Działania'. Accessed 30 April 2023. <https://ukrainskidom.pl/nasze-dzialania/>.
- UN General Assembly. 'Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration. A/RES/73/195.', 2018. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N18/451/99/PDF/N1845199.pdf?OpenElement>.
- UNHCR. 'Ukraine Refugee Situation'. Accessed 12 July 2023. <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

- UWC News. 'UWC Unites Ukrainians in More than 45 Countries and 300 Cities for Rallies', 23 February 2023. <https://www.ukrainianworldcongress.org/365-days-in-a-war-that-lasts-9-years-how-to-join-the-rallies/>.
- van Hear Nicolas. 'Refugee Diasporas, Remittances, Development and Conflict'. Migration Information Source. Migration Policy Institute, 1 June 2003. <https://www.migrationpolicy.org/article/refugee-diasporas-remittances-development-and-conflict>.
- Vlasenko, Roman. 'Solving the Double Taxation of Ukrainian Refugees as a Part of Support Measures'. GLOBSEC. Accessed 12 July 2023. <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/solving-double-taxation-ukrainian-refugees-part-support-measures>.
- World Bank. 'Personal Remittances, Received (% of GDP) - Ukraine'. World Bank Open Data. Accessed 13 October 2023. <https://data.worldbank.org>.
- . 'Remittances Remain Resilient but Likely to Slow'. Text/HTML. World Bank. Accessed 13 October 2023. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/06/13/remittances-remain-resilient-likely-to-slow>.
- . 'The Atlas of Sustainable Development Goals 2020'. Text/HTML. The Atlas of Sustainable Development Goals 2020. Accessed 19 April 2023. <http://datatopics.worldbank.org/sdgoalatlas/>.
- Young, L. A., and R. Park. 'Engaging Diasporas in Truth Commissions: Lessons from the Liberia Truth and Reconciliation Commission Diaspora Project'. *International Journal of Transitional Justice* 3, no. 3 (1 November 2009): 341–61. <https://doi.org/10.1093/ijtj/ijp021>.
- Анастасія Рінгіс. 'Потрібно готуватися до перемоги, а Опісля – до важкої праці'. Голова Канадсько-Української фундації про допомогу від діаспори'. *Ukrainska Pravda*, 10 January 2023. <https://life.pravda.com.ua/society/2023/01/10/252227/>.
- Банахевич, Юрій. 'Павло Грод, президент Світового конгресу українців'. Accessed 12 July 2023. <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3450932-pavlo-grod-prezident-svitovogo-kongresu-ukrainciv.html>.
- Про закордонних українців [Law on the Legal Status of Ukrainians Abroad], Pub. L. No. No 25, ст.343 (2004). <https://zakon.rada.gov.ua/go/1582-15>.
- Про затвердження плану заходів щодо забезпечення реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їх сімей [Decree on the Approval of the Action Plan on Ensuring the Reintegration into Society of Labour Migrants and Members of their Families], Pub. L. No. 257–2017 (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2017-p#Text>.
- Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року [State Migration Policy Strategy of Ukraine for the Period up to 2025], Pub. L. No. 482–2017. Accessed 28 August 2022. <https://zakon.rada.gov.ua/go/482-2017-%D1%80>.
- Українське Радіо. "100 Днів незламності: як дипломати та діаспора воюють за Україну на дипломатичному фронті — Частина 1". *Ukrainian Radio*, 3 June 2023. <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=98855>.

Додаток 1: Список учасників експертного семінару БДПЛ «Залучення української діаспори до відбудови та розвитку»

Варшава, 9-10 лютого 2023 року

Прізвище, ім'я	Організація
Абрамсон, Йегонатан	Єврейський університет Єрусалиму
Анастасакіс, Отон	Оксфордський університет
Бондар, Катерина	Світова федерація українських жіночих організацій та Об'єднання українок у Швейцарії
Брінкергофф, Дженіфер	Університет Джорджа Вашингтона
Кохрейн, Фіргал	Університет Кента
Дудін, Віталій	ГО «Соціальний рух»
Дзядик, Наталя	Центральноєвропейський університет
Федюк, Олена	Університет Падуї
Гєбхард, Юлія	БДПЛ, Департамент демократизації
Керик, Мирослава	Фундація «Наш вибір» (Fundacja „NaszWybór”)
Кнудсен, Андерс Хельге	Данська рада з питань біженців /Дії та координація діаспори в надзвичайних ситуаціях (DEMAC)
Койнова, Марія	Ворицький університет
Крахмальова, Катерина	Університет Варшави
Лапшина, Ірина	Оснабрюцький університет та Український католицький університет
Леськів, Марина	Асоціація українців у Польщі, Перемишль
Ярошевич, Марта	Університет Варшави
Орхуела, Камілла	Університет Гьотеборгу
Рябіко, Катерина	БДПЛ, Дирекція та Відділ політики
Супрун, Уляна	Міністерство охорони здоров'я України (8/2016-8/2019) та ГО і видавництво «ARC.ua»
Сушко, Ірина	Європа без бар'єрів / радниця заступника Прем'єр-міністра України

Щепанікова, Аліса	БДПІЛ, Відділ міграції та свободи пересування
Цибух, Олена	Посольство України у Польщі
Ван Верло, Робін	БДПІЛ, Відділ міграції та свободи пересування

Додаток 2: Список учасників експертного семінару із залучення української діаспори до відбудови та розвитку, організованого БДПЛ у співпраці з Ворицьким університетом, Велика Британія

Варшава, 3 липня 2023 року

Прізвище, ім'я	Організація
Лалак, Джоанна	Міністерство закордонних справ Польщі
Койнова, Марія	Ворицький університет
Павлова, Катерина	CRISP, Берлін
Пригорницька, Наталія	Альянс українських організацій в Німеччині
Ревко, Петро	Асоціація українців у Великій Британії
Жевуська, Агата	БДПЛ, Координаційна група Українського проекту
Сухініна, Ірина	БДПЛ, Координаційна група Українського проекту
Сурняєв, Євгеній	IWEK, Німеччина
Щепанікова, Аліса	БДПЛ, Відділ міграції та свободи пересування
Терлецька, Ірина	Асоціація українок у Великій Британії